

БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ У СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Клименко А. С., Клименко О. С.

ВСТУП

Сучасний розвиток демократичної, соціальної та правової держави нерозривно пов'язаний із забезпеченням прав людини, рівності та недискримінації. Одним із ключових напрямів реалізації цих принципів є формування безбар'єрного середовища, яке забезпечує рівний доступ усіх осіб до суспільних благ, публічних послуг, правосуддя, праці, освіти, транспорту, інформації та участі у суспільному житті незалежно від стану здоров'я, віку, соціального статусу чи інших особливостей. У сучасних умовах безбар'єрність розглядається не лише як соціальна або гуманітарна категорія, а як важливий елемент системи захисту прав людини та складова принципу верховенства права.

Актуальність дослідження проблематики безбар'єрності суттєво зростає в умовах сучасних соціально-економічних та безпекових викликів, зокрема внаслідок повномасштабної війни в Україні, що спричинила збільшення кількості осіб з інвалідністю, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та інших маломобільних груп населення. За таких умов особливого значення набуває формування ефективної системи адміністративно-правових, корпоративних та кримінально-процесуальних механізмів забезпечення безбар'єрності та захисту прав людини.

Сучасне розуміння безбар'єрності ґрунтується на міжнародних стандартах захисту прав людини, насамперед положеннях Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права інвалідів, яка закріплює принцип доступності як одну з основних гарантій реалізації прав і свобод людини. Важливу роль у формуванні сучасної концепції безбар'єрності відіграє також практика Європейського суду з прав людини, який розглядає доступність правосуддя, недискримінацію та рівність як необхідні елементи ефективного захисту прав людини.

У сучасній правовій доктрині безбар'єрність розглядається як міжгалузевий правовий інститут, що охоплює адміністративне, трудове, корпоративне, соціальне та кримінально-процесуальне право. Йдеться не лише про фізичну доступність об'єктів інфраструктури, а й про створення умов для реалізації людиною своїх прав у сфері праці, правосуддя, цифрових сервісів, корпоративного управління та суспільної взаємодії.

Саме тому питання безбар'єрності потребує комплексного наукового аналізу з урахуванням правових, соціальних, економічних та управлінських аспектів.

Особливого значення у сучасних умовах набувають адміністративно-правові механізми забезпечення безбар'єрності, які охоплюють діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо формування нормативно-правової бази, реалізації державної політики у сфері доступності, здійснення контролю за дотриманням стандартів безбар'єрності та розвитку цифрової інклюзії. Водночас ефективність реалізації державної політики значною мірою залежить від рівня взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Важливу роль у забезпеченні безбар'єрності відіграє корпоративний сектор, який у межах реалізації принципів корпоративної соціальної відповідальності та ESG-підходів дедалі активніше інтегрує стандарти інклюзивності у трудові та корпоративні відносини. Йдеться про створення доступного робочого середовища, недискримінаційної кадрової політики, забезпечення доступності корпоративних сервісів та формування інклюзивної корпоративної культури.

Окремої уваги потребує проблема забезпечення безбар'єрності у сфері правосуддя та кримінального процесу. Доступність судових і правоохоронних органів, процесуальні гарантії для осіб з інвалідністю, цифрова доступність електронного суду та ефективний захист трудових і соціальних прав є важливими елементами реалізації права на справедливий суд та принципу рівності перед законом.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері теорії держави і права, адміністративного, трудового, корпоративного та кримінально-процесуального права, зокрема роботи Колота А.М., Грішнєвої О.А., Рабіновича П.М., Ковалю О.В., Мокрицької Н.П. та інших дослідників проблематики прав людини, інклюзивності та соціальної відповідальності.

Нормативну основу дослідження складають Конституція України, міжнародні договори у сфері прав людини, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Кодекс законів про працю України, закони України у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, запобігання дискримінації, охорони праці, цифрової трансформації та інші нормативно-правові акти.

Метою дослідження є комплексний аналіз теоретико-правових засад безбар'єрності у системі захисту прав людини, дослідження адміністративно-правових, корпоративних та кримінально-процесуальних механізмів забезпечення доступності, а також визначення проблем і перспектив удосконалення системи безбар'єрності в Україні.

Реалізація зазначеної мети передбачає: дослідження поняття та правової природи безбар'єрності; аналіз міжнародних і національних стандартів доступності; визначення ролі органів публічної влади у реалізації політики безбар'єрності; дослідження корпоративних механізмів забезпечення інклюзивності; аналіз проблем доступності правосуддя та кримінального процесу; узагальнення практики Європейського суду з прав людини щодо захисту прав осіб з інвалідністю; визначення напрямів удосконалення системи безбар'єрності в Україні.

Таким чином, проблематика безбар'єрності у системі захисту прав людини є надзвичайно актуальною та потребує комплексного міжгалузевого дослідження. Формування ефективної системи адміністративно-правових, корпоративних та кримінально-процесуальних механізмів безбар'єрності виступає необхідною умовою реалізації принципів верховенства права, соціальної справедливості та побудови інклюзивного суспільства в Україні.

1. Теоретико-правові засади безбар'єрності у системі корпоративного управління

У сучасній правовій доктрині поняття безбар'єрності розглядається як один із базових елементів забезпечення прав людини в корпоративному управлінні, соціальної інтеграції та реалізації принципів рівності й недискримінації. Безбар'єрність є комплексною правовою категорією, що охоплює систему організаційних, правових, соціальних, інформаційних, цифрових та інфраструктурних умов, спрямованих на забезпечення рівного доступу всіх осіб до суспільних благ, послуг, правосуддя, праці, освіти, транспорту, інформації та участі у суспільному житті.

Сучасне розуміння безбар'єрності сформувалося під впливом міжнародної концепції прав людини та переходу від медичної моделі інвалідності до соціальної моделі, відповідно до якої обмеження життєдіяльності особи пов'язуються не лише зі станом здоров'я, а насамперед із наявністю бар'єрів у суспільстві. Саме усунення таких бар'єрів є основою сучасної політики інклюзивності та доступності.

Важливе значення для формування сучасного розуміння безбар'єрності має Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права інвалідів, яка закріплює принцип доступності як один із базових принципів захисту прав людини у системі корпоративного управління. Конвенція визначає дискримінацію за ознакою інвалідності як будь-яке виключення чи обмеження, що перешкоджає реалізації прав людини, а також закріплює поняття «розумного пристосування» та «універсального дизайну».

У сучасній українській правовій науці безбар'єрність розглядається як складова соціальної держави та елемент механізму забезпечення прав людини. На думку Колота А.М., безбар'єрне середовище є необхідною

умовою реалізації соціальної справедливості та рівності можливостей у суспільстві¹.

Грішнова О.А. зазначає, що безбар'єрність у сучасному суспільстві охоплює не лише фізичну доступність, а й інформаційну, цифрову, економічну та соціальну інтеграцію людини у всі сфери суспільного життя².

У науковій літературі також виокремлюються основні складові безбар'єрності:

- фізична безбар'єрність;
- цифрова безбар'єрність;
- інформаційна доступність;
- економічна доступність;
- освітня інклюзія;
- безбар'єрність у сфері правосуддя;
- безбар'єрність у трудових і корпоративних відносинах.

Таким чином, безбар'єрність у сучасній правовій доктрині виступає міжгалузевою правовою категорією, яка поєднує конституційні, адміністративні, трудові, корпоративні та кримінально-процесуальні механізми забезпечення прав людини у системі корпоративного управління.

У сучасній правовій державі безбар'єрність є важливою складовою принципу верховенства права, оскільки забезпечує реальну, а не формальну можливість людини реалізовувати свої права і свободи. Верховенство права передбачає рівність усіх перед законом, доступність правосуддя, ефективність механізмів захисту прав людини та недопущення дискримінації.

Конституція України закріплює принцип верховенства права у статті 8, а стаття 24 встановлює рівність громадян та заборону дискримінації³. У цьому контексті безбар'єрність виступає практичним механізмом реалізації конституційного принципу рівності, оскільки відсутність доступності фактично позбавляє особу можливості реалізовувати свої права нарівні з іншими.

Європейський підхід до розуміння верховенства права ґрунтується на необхідності забезпечення ефективного доступу до правосуддя та рівності можливостей. Практика Європейського суду з прав людини неодноразово наголошувала, що права людини повинні бути «практичними та

¹ Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. Г. Брінцева та ін.] ; за наук. ред. А. М. Колота ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», НП Ін-т соц.-труд. відносин. – Київ : КНЕУ, 2012. – 501 с.

² Грішнова О. А. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні. Україна: аспекти праці. – 2010. – № 7. – С. 3–8.

³ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text>

ефективними, а не теоретичними чи ілюзорними». Саме тому фізичні, інформаційні чи цифрові бар'єри можуть розглядатися як порушення права на справедливий суд та принципу рівності.

Отже, безбар'єрність виступає практичним проявом принципу верховенства права та необхідною умовою забезпечення рівності, соціальної справедливості й ефективного захисту прав людини.

Міжнародно-правові стандарти безбар'єрності сформувалися у межах міжнародної системи захисту прав людини та спрямовані на забезпечення рівності, недискримінації та повноцінної участі осіб з інвалідністю у суспільному житті. Центральне місце серед міжнародних актів займає Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права інвалідів, прийнята у 2006 році. Конвенція стала першим міжнародним договором, який комплексно закріпив принцип доступності як обов'язковий елемент державної політики у сфері захисту прав людини.

Стаття 9 Конвенції встановлює обов'язок держав забезпечувати доступність фізичного середовища, транспорту, інформаційно-комунікаційних технологій, послуг та інших сфер суспільного життя. Стаття 13 гарантує ефективний доступ осіб з інвалідністю до правосуддя нарівні з іншими особами ⁴.

Важливими міжнародними стандартами є також:

- Загальна декларація прав людини 1948 року;
- Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод;
- Європейська соціальна хартія;
- Конвенції Міжнародної організації праці у сфері недискримінації та права на працю.

Особливого значення набувають міжнародні стандарти цифрової доступності. У сучасних умовах цифровізації важливу роль відіграють стандарти Web Content Accessibility Guidelines (WCAG), які визначають вимоги до доступності веб-ресурсів та цифрових платформ для людей із функціональними обмеженнями.

У межах міжнародного права безбар'єрність також розглядається як складова концепції універсального дизайну. Відповідно до Конвенції про права осіб з інвалідністю універсальний дизайн означає створення предметів, програм та послуг, придатних для використання максимально широким колом осіб без необхідності спеціальної адаптації.

На міжнародному рівні важливу роль у формуванні стандартів безбар'єрності відіграє також практика Європейського суду з прав людини. Суд послідовно наголошує на позитивних зобов'язаннях держав щодо

⁴ Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 груд. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

забезпечення доступності правосуддя, освіти, праці та публічної інфраструктури для осіб з інвалідністю.

В Україні міжнародні стандарти безбар'єрності імплементуються через Конституцію України, Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року та інші нормативно-правові акти.

Таким чином, міжнародно-правові стандарти забезпечення безбар'єрності формують сучасну концепцію інклюзивного суспільства, у якому кожна людина має рівні можливості для реалізації своїх прав та свобод незалежно від фізичних, соціальних чи інших особливостей.

Сучасний розвиток корпоративного управління характеризується поступовим переходом від традиційної моделі, орієнтованої виключно на економічну ефективність та прибутковість підприємства, до моделі, в центрі якої перебуває людина, її права, потреби та можливості для повноцінної участі у соціально-економічних процесах. У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція безбар'єрності, яка стає невід'ємним елементом сучасного корпоративного управління та важливим інструментом реалізації принципів прав людини у діяльності суб'єктів господарювання.

З позицій сучасної правової науки безбар'єрність є складним міжгалузевим правовим явищем, що охоплює систему правових, організаційних та управлінських заходів, спрямованих на усунення фізичних, інформаційних, цифрових, соціальних та економічних перешкод, які обмежують реалізацію прав людини. У корпоративному середовищі безбар'єрність означає створення таких умов функціонування підприємства, за яких кожна особа має рівний доступ до працевлаштування, професійного розвитку, корпоративних сервісів, внутрішніх процедур управління та механізмів захисту своїх прав.

Теоретичне підґрунтя сучасної концепції безбар'єрності сформувалося під впливом еволюції підходів до розуміння інвалідності та прав людини. Якщо тривалий час переважала медична модель, яка розглядала інвалідність як індивідуальну проблему особи, то сучасна соціальна модель виходить із того, що основною причиною обмеження можливостей людини є наявність бар'єрів у суспільстві. Відповідно, головним завданням держави, бізнесу та суспільства є усунення таких бар'єрів та створення умов для рівної участі всіх осіб у суспільному житті.

У системі корпоративного управління безбар'єрність безпосередньо пов'язана із реалізацією принципу поваги до прав людини. Сучасні міжнародні стандарти корпоративного управління дедалі більше орієнтуються на необхідність інтеграції прав людини у внутрішню політику підприємств. Зокрема, Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав

людини визначають обов'язок бізнесу поважати права людини та запобігати негативному впливу своєї діяльності на різні соціальні групи населення.

Важливим теоретичним аспектом є взаємозв'язок безбар'єрності та концепції належного корпоративного управління (good corporate governance). Сучасне корпоративне управління розглядається не лише як система управління компанією, а й як механізм забезпечення балансу інтересів акціонерів, працівників, споживачів, інвесторів та інших стейкхолдерів. У цьому контексті безбар'єрність виступає одним із критеріїв оцінки ефективності корпоративного управління, оскільки свідчить про здатність компанії забезпечувати рівний доступ до своїх ресурсів, послуг та можливостей.

Теоретичне осмислення безбар'єрності у корпоративному секторі нерозривно пов'язане з концепцією соціально орієнтованого бізнесу. Сучасні підприємства дедалі частіше розглядаються як суб'єкти, що несуть відповідальність не лише перед власниками капіталу, а й перед суспільством загалом. Саме тому забезпечення доступності робочого середовища, створення умов для працевлаштування осіб з інвалідністю, адаптація корпоративних сервісів та впровадження політики недискримінації стають важливими складовими корпоративної стратегії.

Особливе місце у структурі безбар'єрності займає принцип рівних можливостей. Його сутність полягає у створенні таких умов, за яких усі працівники мають рівні шанси на працевлаштування, професійний розвиток, кар'єрне зростання та участь у процесах прийняття рішень незалежно від фізичних можливостей, віку, статі, соціального походження чи інших ознак. У цьому аспекті безбар'єрність виступає не лише правовою гарантією, а й інструментом реалізації кадрової політики підприємства.

У сучасній доктрині корпоративного права безбар'єрність дедалі частіше розглядається через призму ESG-стандартів та принципів сталого розвитку. Соціальна складова ESG охоплює питання інклюзивності, рівності, захисту трудових прав, доступності корпоративних сервісів та забезпечення безпечного робочого середовища. Відповідно, рівень безбар'єрності підприємства стає одним із показників його соціальної відповідальності та інвестиційної привабливості.

Окремим напрямом теоретичного дослідження є взаємозв'язок безбар'єрності та корпоративної культури. Формування інклюзивної корпоративної культури передбачає утвердження поваги до людської гідності, різноманітності та недискримінації. У таких умовах безбар'єрність виходить за межі технічної адаптації приміщень або цифрових ресурсів і перетворюється на складову корпоративних цінностей та етики бізнесу.

Таким чином, теоретико-правові засади безбар'єрності у системі корпоративного управління ґрунтуються на сучасних концепціях прав людини, соціальної відповідальності бізнесу, належного корпоративного

управління та сталого розвитку. Безбар'єрність виступає не лише інструментом забезпечення рівних можливостей, а й важливим чинником підвищення ефективності корпоративного управління, розвитку людського капіталу та формування соціально відповідального бізнес-середовища.

2. Діяльність органів влади у системі забезпечення безбар'єрності у системі корпоративного управління

Важливу роль у забезпеченні безбар'єрності в Україні відіграють органи державної влади та місцевого самоврядування, на які покладається формування та реалізація державної політики у сфері доступності, інклюзивності та забезпеченні недискримінації. Саме діяльність суб'єктів публічної влади забезпечує створення умов для реалізації прав людини у сфері освіти, праці, охорони здоров'я, транспорту, публічних послуг, у тому числі в цифровому форматі, та доступу до правосуддя, зокрема можливостей електронного суду.

Основою державної політики у сфері безбар'єрності є Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Стратегія визначає безбар'єрність як загальний підхід до формування та реалізації державної політики, спрямований на забезпечення рівного доступу всіх груп населення до різних сфер суспільного життя незалежно від віку, стану здоров'я, інвалідності, статі, місця проживання чи інших ознак⁵.

Прийняття Стратегії обумовлене необхідністю імплементації міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, насамперед положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, а також потребою адаптації державної політики до сучасних європейських принципів інклюзивності та недискримінації.

Стратегія передбачає формування безбар'єрного середовища за шістьма основними напрямками: фізична, інформаційна, цифрова, суспільно-громадянська, освітня та економічна безбар'єрність. Кожен із зазначених напрямів охоплює окремий комплекс державних заходів і механізмів реалізації.

Фізична безбар'єрність спрямована на забезпечення доступності об'єктів транспортної, соціальної та житлової інфраструктури, громадських просторів, будівель і споруд. У межах цього напрямку передбачено впровадження принципів універсального дизайну, адаптацію громадського

⁵ Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text>

транспорту, облаштування безпечного середовища для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Рис. 1. Формування безбар'єрного середовища за шістьма основними напрямками

Інформаційна та цифрова безбар'єрність пов'язані із забезпеченням доступу до інформації та електронних сервісів. Стратегія передбачає адаптацію офіційних веб-ресурсів органів публічної влади, створення доступного цифрового контенту, розвиток електронного урядування та впровадження сучасних технологій комунікації для осіб із порушеннями зору, слуху чи іншими функціональними обмеженнями. Особливого значення цей напрям набуває в умовах активної цифровізації публічного управління та розвитку електронних адміністративних послуг.

Освітня безбар'єрність спрямована на забезпечення рівного доступу до якісної освіти на всіх рівнях. У межах реалізації цього напрямку передбачено створення інклюзивного освітнього середовища, адаптацію навчальних програм, підготовку педагогічних працівників та впровадження сучасних методик навчання для осіб з особливими освітніми потребами.

Економічна безбар'єрність передбачає створення умов для рівного доступу до працевлаштування, професійного розвитку та підприємницької діяльності. У цьому контексті важливого значення набуває взаємодія держави із суб'єктами господарювання, розвиток корпоративної соціальної

відповідальності та впровадження принципів інклюзивності у сфері трудових відносин.

Суспільно-громадянська безбар'єрність спрямована на забезпечення рівних можливостей участі громадян у суспільному та політичному житті, доступу до адміністративних, культурних, спортивних та інших послуг. Важливим елементом цього напрямку є формування в суспільстві культури поваги до прав людини, недискримінації та соціальної інклюзії.

Реалізація Національної стратегії здійснюється через відповідні плани заходів, які затверджуються Кабінетом Міністрів України на визначені періоди. До виконання Стратегії залучаються центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, міжнародні партнери та суб'єкти господарювання. Координацію діяльності у сфері забезпечення безбар'єрності здійснює Рада безбар'єрності при Кабінеті Міністрів України.

Рада безбар'єрності при Кабінеті Міністрів України (далі – Рада безбар'єрності) – це тимчасовий консультативно-дорадчий орган, який створено для координації державної політики у сфері забезпечення безбар'єрності та реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. Раду утворено постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 443 «Про утворення Ради безбар'єрності»⁶.

Основною метою діяльності Ради безбар'єрності є забезпечення взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, міжнародними партнерами та експертним середовищем щодо формування безбар'єрного середовища в Україні. Рада координує реалізацію державної політики у сфері доступності та сприяє впровадженню принципів інклюзивності й недискримінації у різних сферах суспільного життя.

Відповідно до Положення про Раду безбар'єрності, основними завданнями цього органу є:

- координація діяльності органів виконавчої влади у сфері безбар'єрності;
- аналіз проблем доступності та розроблення пропозицій щодо їх вирішення;
- моніторинг реалізації Національної стратегії безбар'єрності;
- підготовка рекомендацій щодо вдосконалення законодавства;
- сприяння впровадженню міжнародних стандартів доступності та захисту прав людини;
- забезпечення міжвідомчої співпраці у сфері безбар'єрності.

⁶ Про утворення Ради безбар'єрності: Постанова Кабінету Міністрів України; Склад колегіального органу, Положення від 14.04.2021 № 443

Раду безбар'єрності очолює Прем'єр-міністр України, а до її складу входять представники центральних органів виконавчої влади, народні депутати та представники громадських організацій. Створення такого органу було ініційовано першою леді України Оленою Зеленською у межах загальнодержавної політики формування безбар'єрного простору. Діяльність Ради безбар'єрності охоплює шість ключових напрямів безбар'єрності зазначені вище.

Рада безбар'єрності координує реалізацію державних проєктів та ініціатив, зокрема:

- створення безбар'єрних маршрутів у громадах;
- адаптацію ЦНАПів та державних сервісів;
- розвиток цифрової доступності;
- забезпечення доступності медичних та освітніх послуг;
- впровадження інклюзивних стандартів у транспортній та соціальній інфраструктурі.

Крім загальнодержавного рівня, за рекомендаціями Кабінету Міністрів України необхідним є створення місцевих рад безбар'єрності при обласних військових адміністраціях та органах місцевого самоврядування, що мають на меті виконувати консультативно-дорадчі функції на регіональному рівні та сприяти впровадженню політики доступності у громадах.

Такі ради мають забезпечувати міжвідомчу координацію, здійснювати моніторинг реалізації заходів у сфері безбар'єрності, залучати експертне середовище та забезпечувати комунікацію між органами влади, громадськістю і бізнесом ⁷.

Таким чином, місцева рада безбар'єрності визначається як консультативно-дорадчий орган, діяльність якого спрямована на створення безбар'єрного простору та впровадження принципів універсального дизайну в усіх сферах життя громади. Основним завданням ради є забезпечення комплексного підходу до формування доступного середовища та координація дій усіх суб'єктів, залучених до реалізації політики безбар'єрності. До її роботи пропонується залучати представників органів місцевого самоврядування, структурних підрозділів виконавчих органів ради, представників громадських організацій, організацій осіб з інвалідністю, експертів, науковців, представників бізнесу, освітніх і медичних закладів, а також інших заінтересованих осіб. Такий підхід забезпечує міжсекторальний характер діяльності ради та сприяє комплексному вирішенню питань доступності.

⁷ Методичні рекомендації щодо організації та проведення громадських обговорень проєктів документів державного планування на місцевому рівні [Електронний ресурс]. URL: decentralization.ua (дата звернення: 01.06.2026).

Особлива увага приділяється забезпеченню представництва громадськості та безпосередніх користувачів безбар'єрного середовища. Саме це дозволяє враховувати реальні потреби мешканців громади та формувати політику, орієнтовану на людину.

Основні функції та завдання ради:

- аналіз стану безбар'єрності у громаді;
- підготовка пропозицій щодо реалізації державної та місцевої політики безбар'єрності;
- участь у розробленні місцевих програм і планів заходів;
- проведення моніторингу доступності об'єктів інфраструктури;
- оцінювання ефективності реалізованих заходів;
- координація взаємодії між органами влади, бізнесом та громадськістю;
- сприяння впровадженню принципів універсального дизайну;
- проведення інформаційно-просвітницької діяльності.

Фактично рада повинна виступати як координаційний центр місцевої політики безбар'єрності, який забезпечує комплексне вирішення проблем доступності та інтеграцію принципів інклюзивності у всі напрями розвитку громади.

Форми діяльності місцевих рад безбар'єрності:

- проведення засідань та робочих зустрічей;
- створення тематичних робочих груп;
- громадські консультації та обговорення;
- моніторингові візити;
- аналітичні дослідження;
- проведення конференцій, круглих столів та форумів;
- використання електронних платформ для взаємодії з мешканцями громади;
- партнерство з громадськими організаціями та бізнесом.

Особливе значення надається використанню інструментів громадської участі, що відповідає сучасним підходам до публічного управління та належного врядування.

Одним із найважливіших напрямів діяльності рад визначено моніторинг доступності та оцінювання результативності заходів у сфері безбар'єрності. Зокрема, передбачається проведення регулярного аналізу стану фізичної, цифрової, інформаційної, економічної та суспільної безбар'єрності в громаді. Отримані результати повинні використовуватися для коригування місцевих програм та визначення нових пріоритетів розвитку.

Моніторинг також має забезпечувати контроль за досягненням цільових показників, визначених Національною стратегією безбар'єрності та місцевими планами заходів.

Окремий акцент зроблено на необхідності залучення бізнесу та громадянського суспільства до процесів формування безбар'єрного середовища. Представники бізнесу можуть брати участь у роботі рад, надавати експертну підтримку, фінансувати окремі проекти та впроваджувати інклюзивні стандарти у власній діяльності. Водночас громадські організації забезпечують представництво інтересів осіб з інвалідністю та здійснюють громадський контроль за реалізацією політики безбар'єрності.

Такий підхід відповідає сучасній моделі публічного управління, заснованій на партнерстві держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Таким чином, на меті є створення організаційної моделі управління процесами безбар'єрності на рівні територіальних громад. Їх реалізація дозволяє забезпечити системність заходів, підвищити рівень координації між різними суб'єктами, покращити якість управлінських рішень та залучити мешканців громади до формування місцевої політики. Створення місцевих рад безбар'єрності сприяє переходу від окремих заходів з доступності до комплексного управління процесами формування інклюзивного середовища, що відповідає європейським стандартам захисту прав людини та принципам належного врядування.

Таким чином, місцеві ради безбар'єрності виступають координаційною ланкою між органами публічної влади, бізнесом та громадянським суспільством. Їх діяльність забезпечує комплексне впровадження принципів безбар'єрності, моніторинг стану доступності та формування інклюзивного середовища відповідно до Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року.

Важливу роль у реалізації політики безбар'єрності відіграє Міністерство розвитку громад та територій України (далі-Мінрозвитку), яке координує питання фізичної доступності, архітектурно-будівельного контролю, моніторингу доступності об'єктів інфраструктури та впровадження стандартів інклюзивного середовища. Мінрозвитку здійснює моніторинг ступеня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення, транспорту та громадських просторів, а також розробляє рекомендації щодо інтеграції стандартів доступності у сфері будівництва та містобудування.

Одним із основних напрямів діяльності Мінрозвитку є нормативно-правове забезпечення безбар'єрності у сфері будівництва та містобудування. Мінрозвитку бере участь у розробленні та вдосконаленні державних будівельних норм, стандартів і технічних регламентів, що визначають вимоги до доступності будівель, споруд, транспортної інфраструктури та громадських просторів. Особлива увага приділяється впровадженню принципів універсального дизайну, які передбачають створення середовища, зручного для всіх осіб незалежно від віку, стану здоров'я чи фізичних можливостей.

Таблиця 1

Структура та функції місцевих рад безбар'єрності

Елемент діяльності	Зміст
Мета діяльності	Координація реалізації політики безбар'єрності на рівні територіальної громади
Правовий статус	Консультативно-дорадчий орган при органі місцевого самоврядування
Основні учасники	Представники органів місцевого самоврядування, громадських організацій, організацій осіб з інвалідністю, бізнесу, закладів освіти, охорони здоров'я, експерти
Основні завдання	Аналіз стану безбар'єрності, підготовка пропозицій, моніторинг доступності, координація суб'єктів політики безбар'єрності
Напрями діяльності	Фізична, цифрова, інформаційна, освітня, економічна та суспільна безбар'єрність
Форми роботи	Засідання, робочі групи, консультації, громадські обговорення, моніторингові візити, круглі столи
Інструменти впливу	Рекомендації, експертні висновки, пропозиції до програм розвитку громади
Очікувані результати	Формування безбар'єрного середовища та підвищення рівня інклюзивності громади

У межах реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року Мінрозвитку координує діяльність щодо адаптації об'єктів житлової, транспортної, соціальної та адміністративної інфраструктури. Йдеться, зокрема, про забезпечення доступності закладів освіти, охорони здоров'я, центрів надання адміністративних послуг, громадського транспорту, пішохідної інфраструктури та інших об'єктів суспільного користування.

Важливим напрямом діяльності Мінрозвитку є здійснення моніторингу рівня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення. У межах такого моніторингу проводиться оцінка доступності громадських будівель, транспортних вузлів, вулиць, житлових комплексів та інших об'єктів інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Результати моніторингу використовуються для визначення

проблемних аспектів у сфері доступності та підготовки рекомендацій щодо їх усунення.

Мінрозвитку також забезпечує методичний супровід органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів публічного управління у питаннях формування безбар'єрного середовища. З цією метою розробляються методичні рекомендації, інформаційні матеріали, типові рішення щодо адаптації інфраструктури та впровадження стандартів доступності у процесі містобудування та реконструкції об'єктів ⁸.

Суттєве значення у діяльності Мінрозвитку має координація реалізації флагманських проєктів безбар'єрності, зокрема створення безбар'єрних маршрутів у громадах. Такі маршрути передбачають комплексне забезпечення доступності транспортної, соціальної, медичної, освітньої та адміністративної інфраструктури на певній території. Їх реалізація спрямована на формування практичної моделі інклюзивного простору у містах та громадах України.

Крім того, Мінрозвитку активно співпрацює з міжнародними організаціями, громадськими об'єднаннями та експертним середовищем у сфері впровадження європейських стандартів доступності. Така взаємодія сприяє адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів захисту прав людини та розвитку сучасної системи інклюзивного середовища.

Значна роль у забезпеченні економічної та соціальної безбар'єрності належить Міністерству соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики), яке реалізує державну політику у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, забезпечення рівних можливостей та недискримінації. Міністерство координує програми соціальної інтеграції, працевлаштування та професійної адаптації осіб з інвалідністю.

У контексті нашого дослідження, розглянемо діяльність Мінсоцполітики за напрямом економічної безбар'єрності, а саме реалізацію програм підтримки зайнятості осіб з інвалідністю, стимулювання роботодавців до створення адаптованих робочих місць, розвитку інклюзивного ринку праці та професійного підвищення кваліфікації. Одним із важливих напрямів діяльності є сприяння працевлаштуванню осіб з інвалідністю через механізми компенсації роботодавцям витрат на облаштування спеціальних робочих місць, надання державної підтримки підприємствам, громадським організаціям щодо осіб з інвалідністю, а також розвитку соціального підприємництва. Значна увага приділяється забезпеченню доступності державних послуг у сфері зайнятості, цифрових сервісів, програм професійної освіти.

⁸ Безбар'єрний простір. Міністерство розвитку громад та територій України : офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. URL: Безбар'єрний простір (дата звернення: 01.06.2026).

Соціальна безбар'єрність, у свою чергу, спрямована на подолання дискримінації, соціальної ізоляції та упередженого ставлення до вразливих категорій населення. Мінсоцполітики реалізує політику, спрямовану на формування інклюзивного суспільства, розвиток системи соціальних послуг, підтримку самостійного проживання осіб з інвалідністю та їх активної участі у суспільному житті. Важливим елементом є впровадження принципів рівності, поваги до людської гідності та недопущення дискримінації у сфері праці, освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення⁹.

Особливого значення наразі набуває діяльність органів публічної влади щодо забезпечення цифрової безбар'єрності. Вони здійснюють адаптацію електронних сервісів, офіційних веб-ресурсів та цифрових платформ відповідно до міжнародних стандартів доступності. Цифрова безбар'єрність передбачає створення умов для отримання адміністративних та інформаційних послуг особами з різними функціональними обмеженнями.

Також важливим є здійснення адаптації офіційних веб-сайтів, мобільних застосунків, електронних платформ і цифрових сервісів відповідно до міжнародних стандартів веб-доступності, зокрема стандартів WCAG, що передбачає впровадження спеціальних технічних рішень для осіб із порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, когнітивними та іншими функціональними обмеженнями. Зокрема, веб-ресурси мають підтримувати можливість озвучення тексту, масштабування шрифтів, контрастного режиму, навігації за допомогою клавіатури, використання альтернативного тексту для зображень, субтитрування відеоматеріалів та сумісності з програмами екранного доступу.

Цифрова безбар'єрність також передбачає спрощення процедур отримання електронних адміністративних послуг. Важливим є створення інтуїтивно зрозумілих інтерфейсів, використання простої мови, мінімізація складних процедур отримання послуг та забезпечення доступності сервісів для людей із низьким рівнем цифрової грамотності. Органи публічної влади реалізують програми підвищення цифрових компетентностей населення, проводять навчання щодо користування електронними сервісами та забезпечують інформаційну підтримку громадян.

Особлива увага приділяється забезпеченню доступності таких державних цифрових платформ, як електронні системи надання адміністративних послуг, електронна охорона здоров'я, електронне судочинство, освітні платформи та сервіси соціального захисту, що дозволяє особам з інвалідністю, людям похилого віку, внутрішньо переміщеним особам та іншим вразливим категоріям населення

⁹ Безбар'єрність. Міністерство соціальної політики України : офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. URL: Безбар'єрність (дата звернення: 01.06.2026).

реалізовувати свої права дистанційно, без необхідності особистого відвідування державних установ.

Крім технічних особливостей, цифрова безбар'єрність має також соціальний і правовий вимір. Вона сприяє забезпеченню рівності, недискримінації та соціальної інтеграції, оскільки доступ до цифрових послуг стає невід'ємною складовою реалізації прав людини. У сучасному суспільстві цифрова доступність є важливим елементом демократичного врядування, прозорості діяльності органів публічної влади та ефективної взаємодії держави з громадянами.

Таким чином, діяльність органів публічної влади у сфері забезпечення цифрової безбар'єрності спрямована на формування інклюзивного цифрового простору, у якому кожна людина має рівний доступ до інформації, державних послуг і можливостей участі у суспільному житті незалежно від своїх фізичних, соціальних чи технічних обмежень.

Важливу роль у реалізації політики безбар'єрності відіграють органи місцевого самоврядування. Одним із ключових напрямів діяльності є забезпечення доступності транспортної інфраструктури, що включає адаптацію громадського транспорту для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення, облаштування низькопідлогових автобусів і трамваїв, встановлення звукових та візуальних інформаційних систем, створення безпечних пішохідних переходів, пандусів, тактильної плитки, понижень бордюрів та спеціально обладнаних зупинок громадського транспорту. Такі заходи спрямовані на забезпечення можливості самостійного та безпечного пересування всіх категорій населення.

Важливе значення має також забезпечення доступності адміністративних будівель, центрів надання адміністративних послуг, закладів освіти, охорони здоров'я, культури та соціального захисту населення. Органи місцевого самоврядування організовують облаштування пандусів, ліфтів, кнопок виклику персоналу, адаптованих санітарно-гігієнічних приміщень, інформаційних табличок шрифтом Брайля та інших елементів доступності. Особлива увага приділяється створенню умов для інклюзивного навчання у закладах освіти та забезпеченню доступу до медичних послуг для осіб з інвалідністю, людей похилого віку та інших маломобільних груп населення.

Саме на місцевому рівні здійснюється впровадження державних будівельних норм і стандартів безбар'єрності під час реконструкції та будівництва об'єктів інфраструктури. Органи місцевого самоврядування проводять моніторинг доступності громадського простору, оцінюють рівень пристосованості об'єктів для потреб різних категорій населення, виявляють існуючі бар'єри та розробляють заходи щодо їх усунення. Важливим інструментом є проведення аудитів доступності за участю

представників громадських організацій осіб з інвалідністю та експертів у сфері інклюзивності.

Крім того, місцеві органи влади реалізують локальні програми інклюзивного розвитку, спрямовані на створення безбар'єрного середовища у громадах. Такі програми можуть передбачати модернізацію інфраструктури, розвиток соціальних і реабілітаційних послуг, підтримку інклюзивної освіти, забезпечення цифрової доступності, створення інклюзивних громадських просторів та підвищення рівня обізнаності населення щодо принципів рівності та недискримінації.

Важливою складовою діяльності органів місцевого самоврядування є взаємодія з громадськими організаціями, ініціативними групами та мешканцями громад. Залучення громадськості до процесу планування та реалізації заходів безбар'єрності дозволяє більш ефективно враховувати потреби різних категорій населення та забезпечувати практичну результативність ухвалених рішень.

Крім того, у сфері забезпечення безбар'єрності важливого значення набуває взаємодія органів влади із суб'єктами господарювання та громадськими організаціями. Реалізація принципів корпоративної соціальної відповідальності та ESG-підходів сприяє впровадженню інклюзивних стандартів у діяльності підприємств, створенню доступного робочого середовища та забезпеченню рівного доступу до послуг і працевлаштування.

Сучасний підхід до безбар'єрності дедалі більше пов'язується із концепцією корпоративної соціальної відповідальності (Corporate Social Responsibility – CSR), яка передбачає добровільне врахування підприємствами соціальних, етичних та екологічних напрямів у своїй діяльності. У межах реалізації принципів корпоративної соціальної відповідальності підприємства впроваджують політики рівних можливостей, створюють інклюзивне робоче середовище та забезпечують недискримінаційний доступ до праці для осіб з інвалідністю, людей похилого віку, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення.

У сучасних умовах CSR виходить за межі традиційної благодійності чи спонсорства та охоплює системне впровадження принципів рівності, інклюзивності та недискримінації у внутрішню політику підприємств. У межах реалізації принципів CSR підприємства впроваджують політики рівних можливостей, які спрямовані на недопущення дискримінації під час прийому на роботу, просування по службі, професійного навчання та оплати праці. Такі політики передбачають створення прозорих процедур працевлаштування, рівного доступу до вакансій, адаптацію процесів рекрутингу для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, а також забезпечення справедливих умов праці для всіх працівників.

Важливим елементом є формування корпоративної культури поваги до людської гідності, різноманіття та толерантності.

Особливого значення набуває створення інклюзивного робочого середовища для осіб з інвалідністю. Підприємства забезпечують фізичну доступність офісних і виробничих приміщень шляхом облаштування пандусів, ліфтів, спеціально адаптованих санітарних приміщень, безбар'єрних входів та робочих місць. Водночас велика увага приділяється цифровій доступності – адаптації корпоративних сайтів, внутрішніх електронних систем і програмного забезпечення для потреб людей із порушеннями зору, слуху чи іншими функціональними обмеженнями.

CSR-політика також передбачає використання індивідуального підходу до працівників, які потребують додаткової підтримки, що може включати гнучкий графік роботи, дистанційний формат праці, скорочений робочий день, забезпечення супроводу або наставництва, психологічну підтримку, проведення програм професійної адаптації та перепідготовки. Такі заходи сприяють інтеграції працівників у трудовий колектив та забезпечують їхню ефективну професійну реалізацію¹⁰.

Окрему увагу підприємства приділяють забезпеченню зайнятості ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку та інших соціально вразливих категорій населення. Для ветеранів можуть впроваджуватися спеціальні програми професійної реабілітації, підвищення кваліфікації та психологічної підтримки після повернення до цивільного життя. Для внутрішньо переміщених осіб важливими є створення умов для швидкої адаптації на новому місці проживання, надання можливостей працевлаштування та соціальної інтеграції. Люди похилого віку можуть залучатися до програм наставництва, передачі професійного досвіду та гнучких форм зайнятості.

Важливою складовою корпоративної соціальної відповідальності є проведення освітніх і просвітницьких заходів для працівників щодо питань інклюзії, недискримінації та поваги до різноманіття. Підприємства організовують тренінги з етики спілкування з особами з інвалідністю, формування інклюзивної корпоративної культури, подолання стереотипів та запобігання дискримінаційним практикам у трудових відносинах, що сприяє формуванню безпечного психологічного середовища та розвитку соціальної згуртованості у колективі¹¹.

Крім внутрішньої політики, принципи CSR реалізуються і у взаємодії підприємств із клієнтами та суспільством. Бізнес дедалі частіше впроваджує

¹⁰ Довідник безбар'єрності [Електронний ресурс]. URL: Довідник безбар'єрності (дата звернення: 01.06.2026).

¹¹ Конвенція про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс] / Організація Об'єднаних Націй. – Нью-Йорк : ООН, 2006. URL: <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>

стандарти безбар'єрності у сфері обслуговування, адаптує торговельні приміщення, онлайн-сервіси, банківські продукти, транспортні та комунікаційні сервіси до потреб осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення. Таким чином, безбар'єрність стає не лише елементом соціальної відповідальності, а й складовою сучасної бізнес-стратегії та конкурентної переваги підприємства.

Особливого значення набуває впровадження ESG-підходів (Environmental, Social, Governance), які визначають стандарти екологічної, соціальної та управлінської відповідальності бізнесу. Соціальний компонент ESG безпосередньо пов'язаний із питаннями безбар'єрності, оскільки передбачає забезпечення рівних можливостей для працівників, дотримання прав людини, створення безпечних та доступних умов праці, розвиток інклюзивної корпоративної культури та підтримку соціальної інтеграції. У сучасних умовах відповідність ESG-критеріям стає важливим показником репутації компанії, її інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності¹².

Крім забезпечення доступності робочого середовища, підприємства відіграють важливу роль у створенні безбар'єрного доступу до товарів і послуг. Це передбачає адаптацію торговельних приміщень, банківських установ, закладів харчування, готелів, аптек, транспортних сервісів та інших об'єктів комерційної інфраструктури для потреб осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення. Значна увага приділяється також цифровій доступності веб-сайтів, мобільних застосунків та електронних сервісів підприємств.

Важливими партнерами органів публічної влади у сфері забезпечення безбар'єрності виступають громадські організації, насамперед організації осіб з інвалідністю, правозахисні, благодійні та інші інститути громадянського суспільства. Їх діяльність має особливе значення, оскільки саме громадський сектор безпосередньо представляє інтереси різних соціальних груп, які стикаються з фізичними, інформаційними, цифровими, соціальними чи економічними бар'єрами. Завдяки практичному досвіду роботи з людьми та глибокому розумінню реальних потреб населення громадські організації відіграють важливу роль у формуванні та реалізації державної політики безбар'єрності.

Одним із ключових напрямів діяльності громадських організацій є здійснення громадського контролю за дотриманням стандартів доступності та вимог законодавства у сфері безбар'єрності. Представники громадського

¹² Archie B. Carroll, Jill A. Brown. Corporate Social Responsibility: A Review of Current Concepts, Research, and Issues // Corporate Social Responsibility / ed. by J. Weber, D. Wasieleski. – Bingley : Emerald Publishing Limited, 2018. – P. 39–69. – DOI: 10.1108/S2514-175920180000002002.

сектору проводять моніторинг доступності громадського простору, транспортної інфраструктури, закладів освіти, охорони здоров'я, адміністративних будівель, цифрових сервісів та інших об'єктів суспільного користування. Такий контроль дозволяє виявляти порушення норм доступності, недоліки у реалізації державних програм та проблеми, які залишаються поза увагою органів влади. Результати моніторингів і громадських перевірок часто стають підставою для внесення змін до місцевих програм розвитку, проведення реконструкції об'єктів або вдосконалення нормативного регулювання.

Важливе значення має участь громадських організацій у розробленні нормативно-правових актів і державних програм у сфері безбар'єрності. Організації осіб з інвалідністю та правозахисні інституції залучаються до громадських консультацій, робочих груп, експертних рад та обговорення законопроектів. Їх участь забезпечує врахування реальних потреб людей із різними функціональними обмеженнями та сприяє формуванню більш ефективної та практично орієнтованої політики інклюзивності. Громадський сектор також виступає важливим джерелом експертних пропозицій щодо вдосконалення державних будівельних норм, стандартів цифрової доступності, транспортної інфраструктури та соціальних послуг.

Важливу роль громадські організації відіграють у проведенні експертизи інфраструктурних проєктів. Під час планування або реконструкції об'єктів громадського призначення експерти громадського сектору оцінюють рівень їх доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Така експертиза дозволяє ще на етапі проєктування враховувати вимоги безбар'єрності та уникати створення нових архітектурних або інформаційних бар'єрів. Громадські організації можуть надавати рекомендації щодо облаштування пандусів, ліфтів, тактильних елементів, адаптованих санітарних приміщень, навігаційних систем, безпечних пішохідних маршрутів та інших елементів доступного середовища.

Окремого значення набуває представництво інтересів вразливих категорій населення. Громадські організації захищають права осіб з інвалідністю, людей похилого віку, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, дітей з особливими освітніми потребами та інших соціально вразливих груп. Вони сприяють забезпеченню доступу до освіти, праці, соціальних, медичних та адміністративних послуг, а також надають правову, психологічну та консультативну допомогу. Через механізми адвокації громадські організації порушують питання дотримання прав людини, привертають увагу суспільства до проблем дискримінації та сприяють формуванню державної політики, орієнтованої на потреби людини.

Важливим напрямом діяльності громадського сектору є ініціювання аудитів доступності. Такі аудити проводяться з метою комплексної оцінки рівня доступності будівель, транспортної системи, цифрових сервісів,

громадських просторів та установ. Під час аудитів оцінюється відповідність об'єктів принципам універсального дизайну та державним стандартам доступності. Результати аудитів дозволяють органам влади та суб'єктам господарювання визначити проблемні аспекти та розробити заходи щодо усунення бар'єрів.

Не менш важливими є інформаційно-просвітницька та освітня діяльність громадських організацій. Вони організовують інформаційні кампанії, соціальні проєкти, тренінги, форуми, семінари та навчальні програми, спрямовані на формування культури інклюзивності, толерантності та недискримінації. Такі заходи сприяють подоланню суспільних стереотипів щодо осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій населення, підвищують рівень обізнаності громадян щодо прав людини та принципів безбар'єрності. Особлива увага приділяється навчанню працівників органів публічної влади, освітніх установ, медичних закладів, сфери послуг та бізнесу щодо правил етичної взаємодії та забезпечення доступності.

Крім того, громадські організації часто виступають ініціаторами соціальних інновацій та пілотних проєктів у сфері безбар'єрності. Вони впроваджують нові моделі підтриманого проживання, інклюзивної освіти, професійної адаптації, цифрової доступності та соціальної інтеграції. У багатьох випадках саме громадський сектор формує практичний досвід, який у подальшому може бути використаний органами державної влади при розробленні загальнодержавних програм.

Отже, громадські організації є важливими суб'єктами формування та реалізації політики безбар'єрності. Їх діяльність забезпечує ефективний громадський контроль, захист прав людини, представництво інтересів вразливих груп населення та практичне впровадження принципів інклюзивності у різних сферах суспільного життя. Співпраця органів публічної влади з громадським сектором сприяє формуванню відкритого, доступного та соціально орієнтованого суспільства, у якому кожна людина має рівні можливості для самореалізації та участі у житті громади.

Ефективна взаємодія між державою, бізнесом і громадянським суспільством є однією з ключових умов успішної реалізації політики безбар'єрності та формування інклюзивного суспільства.

Забезпечення безбар'єрного середовища потребує комплексного підходу, оскільки жоден із секторів не здатний самостійно повною мірою вирішити проблеми фізичних, інформаційних, цифрових, соціальних чи економічних бар'єрів. Саме тому важливого значення набуває партнерська співпраця органів публічної влади, суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства, яка дозволяє об'єднати ресурси, досвід та управлінські можливості для досягнення спільної мети – створення доступного та комфортного середовища для всіх категорій населення.

Рис. 2. Взаємодія між державою, бізнесом і громадянським суспільством є однією з ключових умов успішної реалізації політики безбар'єрності та формування інклюзивного суспільства

Взаємодія держави, бізнесу та громадського сектору сприяє формуванню культури соціальної відповідальності, у межах якої забезпечення прав людини, рівності та доступності розглядається як спільна суспільна цінність. Така співпраця формує новий підхід до розвитку суспільства, за якого принципи інклюзивності інтегруються у діяльність органів публічної влади, підприємств, освітніх установ, медичних закладів, сфери послуг та інших суспільних інституцій. У результаті безбар'єрність перестає бути виключно питанням соціального захисту та стає невід'ємною складовою державного управління, економічного розвитку та корпоративної культури.

Особливе значення має роль держави, яка формує нормативно-правову базу, визначає стратегічні напрями політики безбар'єрності та забезпечує координацію діяльності різних суб'єктів. Органи державної влади та місцевого самоврядування розробляють державні програми, стандарти доступності, будівельні норми, механізми контролю та фінансової підтримки заходів безбар'єрності. Водночас ефективність реалізації таких програм значною мірою залежить від активної участі бізнесу та громадського сектору.

Бізнес, у свою чергу, володіє значним фінансовим, організаційним та інноваційним потенціалом, який може бути спрямований на створення доступного середовища. Підприємства впроваджують інклюзивні стандарти у сфері працевлаштування, адаптують робочі місця, забезпечують доступність товарів і послуг, розвивають цифрову доступність та підтримують соціальні ініціативи. Реалізація принципів корпоративної соціальної відповідальності та ESG-підходів сприяє тому, що питання безбар'єрності стають частиною довгострокової стратегії розвитку компаній. Крім того, бізнес часто виступає партнером у реалізації соціальних проєктів, фінансуванні інфраструктурних змін, проведенні освітніх програм та підтримці громадських ініціатив¹³.

Важливим учасником процесу забезпечення безбар'єрності є громадянське суспільство, насамперед громадські організації осіб з інвалідністю, правозахисні та благодійні організації. Саме вони забезпечують зв'язок між владою та людьми, які безпосередньо стикаються з бар'єрами у повсякденному житті. Громадські організації здійснюють моніторинг доступності, проводять громадські аудити, надають експертні рекомендації, захищають права вразливих груп населення та беруть участь у розробленні рішень у сфері інклюзивності. Їх практичний досвід дозволяє більш точно визначати потреби населення та оцінювати ефективність державної політики.

Спільна реалізація програм безбар'єрності дозволяє поєднати ресурси та компетенції різних секторів. Держава забезпечує нормативне регулювання та організаційне управління, бізнес – фінансові та технологічні можливості, а громадський сектор – практичний досвід, громадський контроль та комунікацію з цільовими групами населення. Така взаємодія сприяє більш ефективному використанню ресурсів, уникненню формального підходу до реалізації програм і забезпеченню реальної практичної результативності заходів безбар'єрності.

Важливою формою співпраці є реалізація спільних соціальних та інфраструктурних проєктів. Наприклад, органи публічної влади можуть спільно з бізнесом та громадськими організаціями впроваджувати програми адаптації громадського простору, створення інклюзивних центрів, модернізації транспортної інфраструктури, розвитку підтриманого проживання, цифрової доступності та інклюзивної освіти. Такі партнерства дозволяють швидше впроваджувати інноваційні рішення та враховувати реальні потреби різних категорій населення.

Крім того, міжсекторальна взаємодія сприяє формуванню у суспільстві культури поваги до людської гідності, різноманіття та рівності. Проведення

¹³ International Organization for Standardization. *ISO 26000:2010 Guidance on Social Responsibility*. – Geneva : International Organization for Standardization, 2010. – 106 p.

спільних інформаційних кампаній, тренінгів, форумів та освітніх заходів допомагає підвищувати рівень суспільної обізнаності щодо прав осіб з інвалідністю та інших вразливих груп населення, подоланню стереотипів і формуванню толерантного ставлення.

Слід визнати, що ефективна співпраця держави, бізнесу та громадянського суспільства є необхідною передумовою успішної реалізації політики безбар'єрності. Саме міжсекторальне партнерство забезпечує комплексний характер інклюзивних змін, сприяє формуванню соціально відповідального суспільства та створенню умов, у яких кожна людина має рівні можливості для участі в економічному, соціальному та громадському житті.

Таким чином, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування є ключовим елементом реалізації принципу безбар'єрності у системі захисту прав людини. Ефективність державної політики у цій сфері залежить від комплексної взаємодії адміністративно-правових, корпоративних та соціальних механізмів забезпечення доступності, інклюзивності та недискримінації.

У сучасних умовах формування безбар'єрного середовища виходить за межі виключно державної соціальної політики та стає важливим напрямом співпраці органів публічної влади і бізнесу. Ефективне забезпечення доступності неможливе без залучення суб'єктів господарювання, які є безпосередніми учасниками економічних відносин, роботодавцями, надавачами послуг та власниками значної частини інфраструктурних об'єктів. Саме тому взаємодія держави та бізнесу виступає одним із ключових механізмів реалізації політики безбар'єрності та забезпечення прав людини.

У межах такої взаємодії органи публічної влади формують нормативно-правове середовище, визначають стандарти доступності, здійснюють контроль за їх дотриманням та створюють стимули для впровадження інклюзивних практик у діяльність підприємств. Водночас бізнес забезпечує практичну реалізацію відповідних стандартів через адаптацію робочого середовища, модернізацію інфраструктури, впровадження доступних сервісів та створення рівних можливостей для працівників і споживачів¹⁴.

Особливе значення така співпраця має у сфері зайнятості та працевлаштування. Органи державної влади реалізують програми підтримки роботодавців, які працевлаштовують осіб з інвалідністю, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та інших представників вразливих груп населення. Через механізми державних компенсацій, грантових програм та професійної адаптації створюються умови для

¹⁴ Коляда Т.А. Безбар'єрність як складова сучасної політики захисту прав людини в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023;4:112–116.

розширення можливостей працевлаштування та інтеграції цих осіб у трудові колективи.

Важливим напрямом взаємодії є також розвиток доступної інфраструктури. Органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання спільно беруть участь у реалізації проєктів із забезпечення фізичної доступності громадського простору, транспортної інфраструктури, закладів торгівлі, сфери обслуговування та офісних приміщень. Таке партнерство сприяє формуванню безпечного та комфортного середовища для всіх категорій населення.

У процесі цифровізації державних і корпоративних послуг органи публічної влади та бізнес спільно впроваджують стандарти цифрової доступності, адаптують вебресурси та електронні сервіси до потреб осіб з різними функціональними обмеженнями. Це забезпечує рівний доступ до інформації, адміністративних послуг, банківських продуктів, електронної комерції та інших цифрових сервісів.

Окремим напрямом взаємодії є розвиток корпоративної соціальної відповідальності. Органи влади стимулюють бізнес до впровадження соціально орієнтованих практик шляхом реалізації державних програм, конкурсів, рейтингів соціально відповідальних підприємств та інформаційних кампаній. У результаті безбар'єрність поступово стає не лише юридичним обов'язком, а й важливим елементом корпоративної культури та репутаційної політики компаній.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває розвиток публічно-приватного партнерства у сфері забезпечення безбар'єрності. Такі механізми дозволяють поєднувати фінансові ресурси держави, організаційний потенціал бізнесу та суспільні потреби громад, що сприяє більш ефективному впровадженню інклюзивних рішень. У межах таких проєктів реалізуються ініціативи щодо створення доступного житла, адаптації громадського транспорту, розвитку реабілітаційних центрів та підтримки соціального підприємництва.

Одним із перспективних напрямів реалізації державної політики безбар'єрності є розвиток публічно-приватного партнерства (Public-Private Partnership – PPP), яке дозволяє об'єднати ресурси держави, бізнесу та громадянського суспільства для створення доступного та інклюзивного середовища. У сучасних умовах забезпечення безбар'єрності потребує значних фінансових, організаційних та технологічних ресурсів, тому ефективне вирішення відповідних завдань неможливе виключно за рахунок державного фінансування. Саме тому публічно-приватне партнерство розглядається як один із найбільш ефективних механізмів реалізації проєктів у сфері доступності та захисту прав людини.

Відповідно до Закону України «Про публічно-приватне партнерство», така співпраця передбачає взаємодію державних органів, органів місцевого

самоврядування та суб'єктів господарювання на договірних засадах для досягнення суспільно значущих цілей. У сфері безбар'єрності це означає спільну участь держави та бізнесу у створенні доступної інфраструктури, розвитку інклюзивних послуг, модернізації громадського простору та впровадженні інноваційних рішень для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення¹⁵.

У сучасній практиці публічно-приватне партнерство використовується насамперед для розвитку фізичної безбар'єрності. Йдеться про реалізацію проектів з реконструкції транспортної інфраструктури, облаштування доступних зупинок громадського транспорту, будівництва інклюзивних громадських просторів, адаптації адміністративних будівель, закладів охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. Завдяки залученню приватних інвестицій держава отримує можливість прискорити модернізацію інфраструктури та підвищити якість послуг для населення.

Важливим напрямом розвитку публічно-приватного партнерства є забезпечення цифрової безбар'єрності. У процесі цифрової трансформації державного управління та економіки бізнес активно залучається до створення доступних електронних сервісів, цифрових платформ, мобільних застосунків та інформаційних ресурсів. Спільна діяльність державних органів і технологічних компаній сприяє впровадженню міжнародних стандартів цифрової доступності та забезпечує рівний доступ громадян до інформації та електронних послуг.

Особливого значення публічно-приватне партнерство набуває у сфері зайнятості та трудової інтеграції. Органи державної влади спільно з роботодавцями реалізують програми професійного навчання, перекваліфікації та працевлаштування осіб з інвалідністю, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та інших соціально вразливих категорій населення. Така взаємодія дозволяє поєднати соціальні потреби суспільства з кадровими потребами бізнесу та сприяє формуванню інклюзивного ринку праці.

У контексті корпоративного управління розвиток публічно-приватного партнерства сприяє поширенню принципів корпоративної соціальної відповідальності та ESG-стандартів. Бізнес отримує можливість брати участь у реалізації соціально значущих проектів, підвищувати рівень своєї соціальної відповідальності та зміцнювати довіру з боку суспільства. Водночас держава отримує додаткові ресурси для реалізації програм безбар'єрності та досягнення стратегічних цілей інклюзивного розвитку.

Особливо актуальним розвиток публічно-приватного партнерства є в умовах післявоєнного відновлення України. Внаслідок збройної агресії

¹⁵ Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#Text>

значно зросла кількість осіб з інвалідністю, ветеранів війни та інших осіб, які потребують доступного середовища. У цих умовах реалізація проєктів відбудови повинна здійснюватися на засадах універсального дизайну та безбар'єрності. Залучення приватного сектору до відновлення транспортної, житлової, соціальної та цифрової інфраструктури дозволяє значно підвищити ефективність відповідних процесів.

Перспективним напрямом є також розвиток соціального підприємництва як окремої форми партнерства між державою та бізнесом. Соціальні підприємства поєднують економічну діяльність із вирішенням соціальних проблем, створюючи робочі місця для вразливих категорій населення та надаючи доступні послуги. Державна підтримка таких ініціатив сприяє розширенню можливостей для реалізації політики безбар'єрності на місцевому рівні.

Таким чином, публічно-приватне партнерство є важливим інструментом формування безбар'єрного простору та реалізації прав людини. Поєднання регуляторних можливостей держави, фінансових ресурсів і управлінського потенціалу бізнесу створює передумови для комплексного впровадження принципів доступності, інклюзивності та соціальної відповідальності. Саме розвиток ефективної співпраці між державою та приватним сектором здатний забезпечити стале функціонування системи безбар'єрності та сприяти формуванню сучасного інклюзивного суспільства.

Отже, взаємодія органів публічної влади та бізнесу є важливою складовою системи забезпечення безбар'єрності та захисту прав людини. Її ефективність визначається здатністю держави створювати належні правові та економічні умови для впровадження інклюзивних практик, а бізнесу – інтегрувати принципи доступності, рівності та соціальної відповідальності у свою повсякденну діяльність. Саме така співпраця забезпечує формування сучасного безбар'єрного простору та сприяє розвитку інклюзивного суспільства.

У межах нашої теми важливо розглянути роль бізнесу та корпоративного сектору у формуванні інклюзивного та доступного середовища, оскільки у сучасних умовах забезпечення безбар'єрності вже не розглядається виключно як функція держави. Приватний сектор дедалі активніше залучається до реалізації соціально орієнтованої політики, захисту прав людини та впровадження принципів рівності й недискримінації у сфері праці, підприємницької діяльності та надання послуг. Саме бізнес сьогодні має значний вплив на формування соціальних стандартів, трудових відносин, доступності послуг та якості життя населення.

Сучасні підприємства дедалі частіше інтегрують принципи безбар'єрності у власну корпоративну політику та стратегію розвитку, що пов'язано не лише з необхідністю дотримання законодавства у сфері захисту прав людини, а й із розумінням соціальної відповідальності бізнесу

перед суспільством. У результаті безбар'єрність стає складовою корпоративної культури, етичного управління та репутаційної політики підприємств.

Прикладами соціально відповідального бізнесу в Україні є компанії, які впроваджують принципи інклюзивності, підтримують працевлаштування вразливих категорій населення, забезпечують доступність послуг та реалізують соціальні ініціативи у сфері безбар'єрності.

Одним із відомих прикладів є Нова пошта, яка активно впроваджує стандарти фізичної та цифрової доступності. Компанія адаптує відділення для маломобільних груп населення, облаштовує безбар'єрні входи, пандуси та доступні сервіси самообслуговування. Крім того, компанія реалізує програми підтримки ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та працевлаштування людей з інвалідністю.

Важливим прикладом є ПриватБанк, який впроваджує інклюзивні банківські послуги. Банк забезпечує доступність мобільного банкінгу для людей із порушеннями зору, використовує голосовий супровід банкоматів, адаптує відділення та проводить навчання персоналу щодо етики спілкування з людьми з інвалідністю.

Соціально відповідальну політику реалізує також ДТЕК, який підтримує програми інклюзивної освіти, професійної адаптації ветеранів та розвитку безбар'єрного середовища у громадах. Компанія фінансує соціальні ініціативи, спрямовані на підтримку людей з інвалідністю та постраждалих від війни.

Прикладом корпоративної соціальної відповідальності у сфері ритейлу є АТБ-Маркет, який поступово адаптує торговельні приміщення до потреб маломобільних груп населення, облаштовує пандуси, доступні касові зони та забезпечує фізичну доступність магазинів.

У сфері ІТ важливу роль відіграє SoftServe, який реалізує численні соціальні та освітні проекти. Компанія підтримує інклюзивну освіту, цифрову доступність та створює можливості професійного розвитку для молоді, ветеранів та осіб з інвалідністю. SoftServe також бере участь у благодійних ініціативах і програмах розвитку цифрової інклюзії.

Прикладом соціально відповідального бізнесу у сфері харчування є McDonald's, який адаптує заклади для людей з інвалідністю, забезпечує безбар'єрний доступ до приміщень, використовує інклюзивні стандарти обслуговування та створює робочі місця для різних категорій населення.

Варто також відзначити діяльність Київстар, який реалізує проекти цифрової доступності, підтримує освітні та соціальні ініціативи, а також впроваджує програми підтримки ветеранів і людей, які постраждали внаслідок війни. Компанія працює над доступністю цифрових сервісів та розвитком цифрових навичок населення.

Соціально відповідальний бізнес в Україні дедалі активніше інтегрує принципи ESG (Environmental, Social, Governance), корпоративної соціальної відповідальності та безбар'єрності у власну діяльність, що проявляється у створенні інклюзивного робочого середовища, забезпеченні доступності товарів і послуг, підтримці вразливих категорій населення та участі у реалізації суспільно важливих соціальних проєктів.

Одним із найважливіших напрямів участі бізнесу у забезпеченні безбар'єрності є створення інклюзивного ринку праці. Підприємства впроваджують політики рівних можливостей та недискримінації під час прийому на роботу, просування по службі та організації праці. Наприклад, великі компанії створюють адаптовані робочі місця для осіб з інвалідністю, забезпечують можливість дистанційної роботи для людей із порушеннями опорно-рухового апарату або хронічними захворюваннями, впроваджують гнучкий графік праці для батьків дітей з інвалідністю чи ветеранів, які проходять реабілітацію.

Практичним прикладом може бути адаптація офісних приміщень: облаштування пандусів, ліфтів, автоматичних дверей, тактильної навігації, спеціальних санітарних кімнат та робочих місць із допоміжними технологіями для людей із порушеннями зору або слуху. У сфері IT-компанії активно впроваджують програми цифрової доступності, забезпечуючи сумісність корпоративних сервісів із програмами екранного озвучення та створюючи адаптовані електронні ресурси для працівників і клієнтів.

Важливим напрямом діяльності корпоративного сектору є забезпечення доступності товарів і послуг. Банківські установи, торговельні мережі, аптеки, заклади харчування та транспортні компанії поступово адаптують свою інфраструктуру для маломобільних груп населення. Наприклад, банки встановлюють банкомати із голосовим супроводом для людей із порушеннями зору, забезпечують доступність мобільних застосунків та онлайн-банкінгу, а торговельні центри облаштовують безбар'єрні входи, ліфти та спеціальні інформаційні системи.

У сфері обслуговування бізнес також впроваджує принципи універсального дизайну, відповідно до яких послуги мають бути зручними та доступними для всіх категорій населення без необхідності додаткової адаптації. Наприклад, ресторани створюють меню зі шрифтом Брайля або електронні меню з голосовим супроводом, готелі облаштовують спеціально адаптовані номери, а транспортні компанії впроваджують аудіо- та візуальне інформування пасажирів.

На рівні територіальних громад прикладами соціально відповідального бізнесу є товариства з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства та фізичні особи-підприємці, які спільно з органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями реалізують ініціативи у

сфері безбар'єрності, підтримки вразливих категорій населення та розвитку інклюзивного середовища. Саме на місцевому рівні найбільш помітним є практичний вплив бізнесу на якість життя мешканців громади.

Наприклад, у багатьох територіальних громадах місцеві торговельні мережі та аптеки адаптують приміщення для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення. Вони облаштовують пандуси, автоматичні двері, кнопки виклику персоналу, доступні санітарні приміщення та спеціальні касові зони. Такі заходи дозволяють людям похилого віку, батькам із дитячими візками та особам з інвалідністю самостійно користуватися послугами без сторонньої допомоги.

У багатьох громадах бізнес бере участь у створенні інклюзивного громадського простору. Наприклад долучитися до фінансування та облаштування безбар'єрних входів до адміністративних будівель, встановлення тактильної плитки, адаптацію громадських зупинок або створення інклюзивних дитячих майданчиків. Особливо поширеними стали такі ініціативи у громадах, які реалізують програми відновлення та модернізації інфраструктури в умовах війни.

Важливим прикладом є підтримка бізнесом працевлаштування вразливих категорій населення на місцевому рівні. Підприємства створюють робочі місця для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю та молоді з особливими освітніми потребами. У деяких громадах створюються соціальні підприємства, прибуток яких спрямовується на підтримку соціальних програм або реабілітаційних центрів(Таблиця 2).

Таблиця 2

Напрями реалізації політики безбар'єрності та соціально відповідального партнерства

Територіальна громада	Напрями реалізації політики безбар'єрності та соціально відповідального партнерства
Львівська міська громада	є одним із найбільш показових прикладів розвитку інклюзивного міського середовища в Україні. У співпраці органів місцевого самоврядування, бізнесу та громадських організацій у громаді реалізуються проекти доступного громадського транспорту, розвитку безбар'єрного громадського простору та підтримки працевлаштування осіб з інвалідністю. Значну роль відіграє ІТ-сектор та місцеві суб'єкти господарювання, які підтримують створення соціальних підприємств, інклюзивних кав'ярень, адаптованих сервісів і програм професійної адаптації ветеранів.
Вінницька міська громада	впроваджує концепцію доступного міського середовища через модернізацію транспортної та соціальної інфраструктури. За участю бізнесу

	здійснюється адаптація торговельних закладів, громадських просторів та сервісної інфраструктури для потреб маломобільних груп населення. У громаді реалізуються спільні проєкти органів місцевого самоврядування та підприємницького сектору, спрямовані на розвиток безбар'єрності та соціальної інтеграції.
Житомирська міська громада	програми безбар'єрності реалізуються у співпраці з суб'єктами малого та середнього підприємництва та громадським сектором. Підприємницькі структури беруть участь у створенні доступної інфраструктури, облаштуванні інклюзивних дитячих майданчиків та підтримці програм працевлаштування ветеранів і внутрішньо переміщених осіб. Значна увага приділяється розвитку соціально орієнтованих ініціатив на рівні громади.
Дніпровська міська громада	є прикладом активної взаємодії бізнесу та місцевої влади у сфері підтримки ветеранів, розвитку реабілітаційної інфраструктури та забезпечення доступності громадського простору. Представники бізнесу фінансують соціальні програми, підтримують інклюзивні освітні ініціативи, а також сприяють створенню робочих місць для осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій населення.
Івано-Франківська міська громада	демонструє приклади ефективного партнерства органів місцевого самоврядування та місцевих суб'єктів господарювання у сфері розвитку доступної міської інфраструктури й соціального підприємництва. У громаді впроваджуються заходи щодо адаптації громадських закладів для маломобільних груп населення, розвитку інклюзивних просторів та підтримки локальних соціальних ініціатив.
Тростянецька міська громада	відома прикладами соціального партнерства між органами місцевого самоврядування та бізнесом у сфері розвитку соціальної інфраструктури та підтримки осіб з інвалідністю. Реалізуються проєкти модернізації громадського простору, розвитку доступних соціальних послуг та підтримки місцевих програм безбар'єрності.
Бучанська та Ірпінська громади	у процесі післявоєнного відновлення активно інтегрують принципи безбар'єрності у відбудову житлової, соціальної та транспортної інфраструктури. За участю бізнесу реалізуються проєкти створення доступного житла, адаптації громадських просторів, підтримки ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих категорій населення.

Такі приклади демонструють, що саме на рівні територіальних громад формується практична модель взаємодії влади, бізнесу та громадянського

суспільства у сфері забезпечення безбар'єрності, соціальної відповідальності та захисту прав людини.

Також розглянемо приклади сільських та селищних територіальних громад, у яких реалізуються елементи політики безбар'єрності та соціально відповідального партнерства бізнесу й громади (Таблиця 3).

Такі сільські та селищні громади демонструють, що забезпечення безбар'єрності є актуальним не лише для великих міст, а й для невеликих територіальних громад, де саме співпраця органів місцевого самоврядування, місцнього бізнесу та громадських організацій дозволяє формувати доступне та інклюзивне середовище для мешканців.

Корпоративний сектор є одним із ключових суб'єктів формування безбар'єрного суспільства, оскільки саме підприємства, установи та організації забезпечують значну частину трудових, економічних, інформаційних і соціальних відносин. У межах реалізації корпоративних механізмів безбар'єрності бізнес впроваджує політики рівних можливостей, створює доступне робоче середовище, забезпечує адаптацію послуг та інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Таблиця 3

**Напрями реалізації політики безбар'єрності
та соціально відповідального партнерства**

Територіальна громада	Напрями реалізації політики безбар'єрності та соціально відповідального партнерства
Боратинська сільська територіальна громада	громада впроваджує проекти розвитку інклюзивного освітнього середовища, адаптації громадських просторів та підтримки соціальних послуг для осіб з інвалідністю. Місцевий бізнес бере участь у підтримці освітніх і соціальних ініціатив громади
Широківська сільська територіальна громада	у громаді реалізуються програми підтримки маломобільних груп населення, розвитку доступності адміністративних послуг та соціального транспорту за участю місцевих підприємців.
Боратинська сільська територіальна громада	громада впроваджує проекти розвитку інклюзивного освітнього середовища, адаптації громадських просторів та підтримки соціальних послуг для осіб з інвалідністю. Місцевий бізнес бере участь у підтримці освітніх і соціальних ініціатив громади
Широківська сільська територіальна громада	у громаді реалізуються програми підтримки маломобільних груп населення, розвитку доступності адміністративних послуг та соціального транспорту за участю місцевих підприємців

Білозерська селищна територіальна громада	громада розвиває партнерство з локальним бізнесом у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб, адаптації соціальної інфраструктури та забезпечення доступності громадських просторів.
Новопсковська селищна територіальна громада	до початку активних бойових дій громада реалізовувала проекти інклюзивної освіти, доступності медичних послуг та розвитку соціальної інфраструктури за підтримки місцевого бізнесу і міжнародних партнерів.
Мамаївська сільська територіальна громада	громада працює над забезпеченням доступності адміністративних послуг, модернізацією закладів освіти та створенням безбар'єрного громадського простору за підтримки місцевих підприємців

У межах адміністративно-правових механізмів держава встановлює нормативні вимоги щодо забезпечення доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Зокрема, законодавство України передбачає обов'язок суб'єктів господарювання забезпечувати безперешкодний доступ до будівель, транспорту, послуг та інформації. Важливу роль у цьому відіграють державні будівельні норми, стандарти цифрової доступності, законодавство у сфері праці та соціального захисту. Водночас саме корпоративний сектор забезпечує практичну реалізацію таких стандартів через модернізацію інфраструктури, створення спеціальних робочих місць, адаптацію цифрових сервісів та впровадження інклюзивної корпоративної культури.

Щодо кримінально-процесуальних механізмів роль бізнесу також є важливою, оскільки підприємства та приватні установи повинні забезпечувати недопущення дискримінації, порушення трудових прав та інших прав людини. Неналежне забезпечення доступності або дискримінаційні практики можуть бути підставою для юридичної відповідальності, у тому числі у випадках порушення прав осіб з інвалідністю чи створення перешкод у реалізації ними законних прав. Таким чином, корпоративний сектор виступає не лише учасником соціальної політики, а й суб'єктом правовідносин у сфері захисту прав людини.

3. Доступність правосуддя як складова забезпечення безбар'єрності у сфері трудових правовідносин

У межах дослідження безбар'єрності у системі захисту прав людини особливого значення набуває питання доступності правосуддя у трудових спорах, справах щодо дискримінації, порушення прав осіб з інвалідністю та неналежного забезпечення безпечних і доступних умов праці.

У сучасних умовах право на ефективний судовий захист є однією з фундаментальних конституційних гарантій реалізації та захисту прав людини. Воно становить основу функціонування демократичної правової держави та безпосередньо пов'язане із принципом верховенства права, який передбачає рівність усіх перед законом і судом, забезпечення справедливого судового розгляду та ефективних механізмів поновлення порушених прав. У контексті забезпечення безбар'єрності право на доступ до правосуддя набуває особливого значення, оскільки саме через судовий та адміністративний захист особа може відновити порушені права у випадках дискримінації, обмеження доступу до праці, освіти, соціальних послуг чи громадської інфраструктури.

Конституція України закріплює право кожного на судовий захист своїх прав і свобод. Зокрема, стаття 55 Конституції України гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. У свою чергу, стаття 24 Конституції України встановлює принцип рівності громадян та заборону будь-яких форм дискримінації. Таким чином, забезпечення безбар'єрного доступу до правосуддя є необхідною умовою практичної реалізації конституційного принципу рівності та недискримінації.

У сучасній правовій доктрині доступ до правосуддя розглядається не лише як формальна можливість звернення до суду, а як комплекс організаційних, процесуальних, інформаційних та фізичних умов, які забезпечують реальну можливість особи ефективно захищати свої права. Як зазначає Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права інвалідів, держави повинні забезпечити особам з інвалідністю ефективний доступ до правосуддя нарівні з іншими громадянами, у тому числі шляхом створення процесуальних та вікових адаптацій, необхідних для реалізації їхніх прав.

У контексті безбар'єрності доступність правосуддя охоплює декілька взаємопов'язаних напрямів. Насамперед йдеться про фізичну доступність судових установ, правоохоронних органів та центрів безоплатної правової допомоги. Відсутність пандусів, ліфтів, тактильної навігації, адаптованих санітарних приміщень або доступного транспорту фактично створює перешкоди для реалізації права людини на судовий захист. Саме тому державні будівельні норми та стандарти доступності повинні обов'язково враховуватися при проектуванні та реконструкції об'єктів системи правосуддя.

Важливим напрямом є також інформаційна та цифрова доступність судочинства. У сучасних умовах цифровізації правосуддя активно розвиваються електронні сервіси судової системи, електронний суд, дистанційна участь у судових засіданнях та онлайн-доступ до процесуальних документів. Проте ефективність таких механізмів

безпосередньо залежить від їх відповідності стандартам цифрової доступності. Особи з порушеннями зору, слуху чи іншими функціональними обмеженнями повинні мати можливість користуватися електронними сервісами на рівних умовах з іншими учасниками процесу, що передбачає використання програм екранного озвучення, субтитрування, перекладу жестовою мовою, адаптованих електронних документів та інших засобів цифрової доступності.

Особливе значення проблема доступності правосуддя має у трудових спорах, справах щодо дискримінації та захисту прав осіб з інвалідністю. Як зазначає Міжнародна організація праці, доступ до правосуддя є важливим механізмом забезпечення права на гідну працю та рівне ставлення у сфері трудових відносин. Особи з інвалідністю нерідко стикаються з дискримінацією під час працевлаштування, відмовою у створенні доступного робочого середовища або порушенням права на безпечні умови праці. У таких випадках саме ефективний судовий захист виступає гарантією поновлення порушених прав і притягнення роботодавців до відповідальності.

Науковці також наголошують, що безбар'єрність у сфері правосуддя має не лише фізичний, а й процесуальний та соціальний характер. Зокрема, на думку Ковалю О.В., доступність правосуддя для осіб з інвалідністю повинна забезпечуватися через адаптацію процесуальних процедур, використання зрозумілої мови, надання безоплатної правової допомоги та створення умов для ефективної комунікації учасників судового процесу¹⁶.

Крім того, у науковій літературі наголошується, що доступність правосуддя є важливою складовою соціальної справедливості та інклюзивного суспільства. Як зазначає Колот А.М., забезпечення рівного доступу до правового захисту є необхідною умовою реалізації принципів соціальної держави та недискримінації у сфері трудових і соціальних правовідносин¹⁷.

Європейський суд з прав людини також неодноразово підкреслював, що право на справедливий суд, гарантоване статтею 6 Конвенції Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод, повинно бути практичним та ефективним, а не лише формальним чи декларативним, тобто це означає, що держава повинна усувати будь-які бар'єри, які унеможливають реальне здійснення права особи на судовий захист.

Таким чином, у сучасних умовах забезпечення безбар'єрного доступу до правосуддя виступає важливою складовою системи захисту прав людини та

¹⁶ Коваль О.В. Право на доступ до правосуддя осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 145–149

¹⁷ Колот А. М., Грішнова О. А., Брінцева О. Г. та ін. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія за наук. ред. А. М. Колота. – Київ : КНЕУ, 2012. – 501 с

необхідною передумовою реалізації принципів рівності, недискримінації та соціальної справедливості. Ефективний доступ до судового захисту передбачає не лише формальну можливість звернення до суду, а й створення фізичних, цифрових, інформаційних і процесуальних умов, за яких кожна людина, незалежно від стану здоров'я чи соціального статусу, може повноцінно реалізувати своє право на справедливий суд та ефективний захист порушених прав.

Проблематика доступності правосуддя є особливо актуальною для осіб з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку та інших вразливих категорій населення, які нерідко стикаються з порушеннями трудових прав, дискримінаційними практиками, обмеженням доступу до праці або неналежними умовами праці. У таких випадках саме ефективний механізм судового захисту має забезпечувати поновлення порушених прав та компенсацію завданої шкоди.

У сфері трудових правовідносин доступність правосуддя передбачає реальну можливість працівника звернутися до суду або інших компетентних органів для захисту своїх прав без перешкод фізичного, інформаційного, фінансового чи процесуального характеру. Йдеться про можливість подання позовів щодо незаконного звільнення, дискримінації при працевлаштуванні, відмови у створенні доступного робочого місця, неналежних умов праці, невиконання роботодавцем обов'язків щодо адаптації робочого середовища або порушення права на рівне ставлення.

На національному рівні основні гарантії закріплені у Кодексі законів про працю України. Зокрема, стаття 2-1 КЗпП України забороняє будь-яку дискримінацію у сфері праці, включаючи обмеження прав працівників за ознакою інвалідності, стану здоров'я, віку чи інших характеристик. Відповідно до статті 172 КЗпП роботодавець зобов'язаний створювати умови праці для осіб з інвалідністю відповідно до медичних рекомендацій та індивідуальних програм реабілітації.

Отже, працівник має право звернутися до суду у випадках:

- незаконного звільнення особи з інвалідністю або іншого працівника з вразливих категорій населення;
- необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу;
- дискримінації при оплаті праці чи просуванні по службі;
- відмови роботодавця адаптувати робоче місце;
- неналежного забезпечення безпечних умов праці;
- психологічного тиску або мобінгу;
- невиконання роботодавцем обов'язків щодо створення безбар'єрного робочого середовища.

Особливого значення набуває проблема створення доступного робочого місця для осіб з інвалідністю. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» покладає на роботодавців

обов'язок створювати спеціальні робочі місця та забезпечувати розумне пристосування для працівників з інвалідністю¹⁸. Поняття «розумне пристосування» передбачає внесення необхідних змін та адаптацій, які не створюють надмірного тягара для роботодавця, але забезпечують особі можливість реалізувати право на працю на рівних умовах з іншими працівниками.

Важливим елементом доступності правосуддя у трудових спорах є також можливість звернення до системи безоплатної правової допомоги. Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, ветерани війни та інші вразливі категорії населення мають право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги, включаючи представництво інтересів у суді, що є важливим механізмом забезпечення реального доступу до правосуддя.

Слід зазначити, що корпоративний сектор також активно впроваджує внутрішні механізми захисту трудових прав працівників. Йдеться про політики недискримінації, корпоративного комплаєнсу, процедури подання скарг, внутрішні етичні кодекси та механізми врегулювання трудових конфліктів. Такі інструменти спрямовані на запобігання порушенням прав працівників та формування інклюзивної корпоративної культури.

Особливого значення набувають справи щодо дискримінації у сфері праці. Особи з інвалідністю можуть стикатися з необґрунтованою відмовою у прийомі на роботу, обмеженням можливостей професійного розвитку, створенням несприятливих умов праці або психологічним тиском у колективі. Нерідко дискримінаційні практики мають прихований характер, що ускладнює процес доказування та захисту порушених прав. У таких умовах доступність правосуддя означає не лише формальне право звернення до суду, а й створення ефективних процесуальних механізмів, які забезпечують реальний захист особи від дискримінації.

Важливою складовою доступності правосуддя є фізична доступність судових установ та органів, що здійснюють захист трудових прав. Особи з інвалідністю повинні мати можливість безперешкодно потрапити до суду, центру безоплатної правової допомоги, органів Державної служби України з питань праці або інших установ. Знову ж таки це передбачає наявність пандусів, ліфтів, тактильної навігації, адаптованих санітарних приміщень, спеціально облаштованих залів судових засідань та інших елементів фізичної доступності. Відсутність таких умов фактично обмежує право людини на ефективний судовий захист.

Водночас доступність правосуддя у таких справах має не лише юридичний, а й соціальний вимір. Судовий процес повинен бути

¹⁸ Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ.

зрозумілим, доступним та психологічно безпечним для особи. Значення мають використання простої мови у процесуальних документах, можливість отримання правової допомоги, забезпечення етичної комунікації та недопущення дискримінаційного ставлення з боку представників судової системи або роботодавців.

Аналіз офіційних статистичних даних і судової практики свідчить про наявність суттєвих бар'єрів у реалізації права на ефективний судовий захист для осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій населення в Україні.

Однією з ключових проблем залишається фізична недоступність судової інфраструктури. Відповідно до Звіту про діяльність Державної судової адміністрації України за 2024 рік, за результатами моніторингу безбар'єрності приміщень судів встановлено, що лише 3 % приміщень судів в Україні повністю відповідають критеріям фізичної безбар'єрності, 49% мають часткову доступність, а 48% залишаються бар'єрними для осіб з інвалідністю. Для приведення судової інфраструктури у відповідність до вимог державних будівельних норм необхідно понад 1,3 млрд грн.¹⁹

Такі статистичні показники свідчать про суттєві обмеження доступу до правосуддя для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, зору чи інших функціональних обмежень. Відсутність пандусів, ліфтів, тактильної навігації та адаптованих приміщень фактично ускладнює можливість участі особи у судовому процесі, подання процесуальних документів та реалізації права на ефективний захист своїх трудових прав.

Проблематика доступності правосуддя особливо актуалізується у трудових спорах та справах щодо дискримінації у сфері праці. За даними судової практики Верховного Суду України та апеляційних судів, значна частина спорів пов'язана з необґрунтованими звільненнями, неналежним пристосуванням робочих місць для осіб з інвалідністю, відмовою у створенні доступних умов праці та дискримінацією при оплаті праці чи просуванні по службі.

Показовою є справа № 755/7916/19, у якій позивачка – особа з інвалідністю по зору – звернулася до суду через дискримінаційні дії роботодавця. У матеріалах справи зазначалося, що роботодавець не забезпечив адаптацію робочого місця відповідно до рекомендацій МСЕК, не встановив спеціалізоване програмне забезпечення для незрячих працівників, а також допустив дискримінацію в оплаті праці та незаконне звільнення. Позивачка вказувала, що її трудові права були порушені через

¹⁹ Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2024 рік. Київ/ 2025. URL: <https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/news/ЗВІТ%20про%20діяльність%20ДАУ%20за%202024.pdf> (дата звернення: 02.06.2026).

невиконання роботодавцем вимог щодо розумного пристосування робочого середовища ²⁰.

Аналіз судової практики у справах про дискримінацію у сфері праці свідчить, що однією з основних проблем є складність доказування дискримінаційного характеру дій роботодавця. Верховний Суд України неодноразово наголошував, що у таких справах позивач повинен надати фактичні дані, які підтверджують наявність дискримінації, після чого тягар доказування переходить до відповідача.

Наукові дослідження також підтверджують наявність значних проблем у реалізації права на працю для осіб з інвалідністю. Зокрема, за даними аналітичного дослідження «Працевлаштування людей з інвалідністю в Україні: чи є ознаки дискримінації?», рівень непрацевлаштованих осіб з інвалідністю працездатного віку в Україні сягав 73,8 %, що свідчить про системні бар'єри у сфері працевлаштування та доступу до ринку праці²¹.

Важливе значення у сфері захисту трудових прав мають також статистичні дані щодо порушень законодавства про працевлаштування осіб з інвалідністю. Судова практика свідчить про значну кількість спорів, пов'язаних із невиконанням роботодавцями нормативу робочих місць для осіб з інвалідністю та неподанням звітності до Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю ²².

У сучасних умовах суттєво зростає роль цифрової доступності правосуддя. Водночас недостатня адаптація електронного суду та цифрових сервісів для людей із порушеннями зору чи слуху також створює додаткові бар'єри у доступі до судового захисту. У звітах Державної судової адміністрації України наголошується на необхідності модернізації цифрової інфраструктури судової системи відповідно до міжнародних стандартів цифрової доступності.

Проблематика доступності правосуддя у трудових спорах та справах щодо дискримінації активно досліджується і в сучасній юридичній науці. Так, у праці «Вирішення трудових спорів» Н. П. Мокрицька зазначає, що ефективність захисту трудових прав значною мірою залежить від реальної доступності судових механізмів, процесуальної рівності сторін та можливості особи отримати професійну правову допомогу.

²⁰ Верховний Суд. Постанова від 19 липня 2023 року у справі № 755/7916/19, провадження № 61-9271св22 [Електронний ресурс]. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=112370015> (дата звернення: 02.06.2026).

²¹ Працевлаштування людей з інвалідністю в Україні: чи є ознаки дискримінації? [Електронний ресурс]. Громадський Простір. – 2018. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=pratsevlashtvannya-lyudej-z-invalidnistyu-v-ukrajini-chy-je-oznaky-dyskryminatsiji> (дата звернення: 02.06.2026).

²² Дніпропетровський окружний адміністративний суд. Рішення від 11 липня 2024 року у справі № 160/12218/24, № документа 120319901 [Електронний ресурс]. – URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/120319901/> (дата звернення: 02.06.2026).

У свою чергу, дослідження судової практики у справах про дискримінацію демонструє, що українські суди дедалі частіше застосовують міжнародні стандарти захисту прав людини, зокрема положення Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод та Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права інвалідів²³.

Таким чином, статистичні дані та судова практика свідчать, що проблема доступності правосуддя у трудових спорах, справах щодо дискримінації та захисту прав осіб з інвалідністю в Україні залишається надзвичайно актуальною. Наявність фізичних, цифрових, процесуальних та інформаційних бар'єрів ускладнює реалізацію права на ефективний судовий захист, що потребує подальшого вдосконалення адміністративно-правових, корпоративних та процесуальних механізмів забезпечення безбар'єрності у сфері правосуддя.

Таким чином, доступність правосуддя у трудових спорах, справах щодо дискримінації, порушення прав осіб з інвалідністю та неналежного забезпечення безпечних і доступних умов праці є важливою складовою системи безбар'єрності та захисту прав людини. Ефективність таких механізмів залежить від поєднання адміністративно-правових, судових, корпоративних і процесуальних інструментів, спрямованих на забезпечення реального, а не формального доступу кожної людини до справедливого правосуддя та ефективного захисту її прав.

4. Правові засади формування інклюзивного середовища у діяльності підприємств

Інклюзивність у діяльності підприємств у сучасній юридичній та економічній науці розглядається як комплексний принцип організації корпоративної діяльності, спрямований на забезпечення рівних можливостей, недискримінації та повноцінної участі всіх осіб у трудових, управлінських і соціально-економічних процесах незалежно від стану здоров'я, віку, статі, соціального статусу чи інших ознак. Щодо безбар'єрності інклюзивність виступає важливим елементом системи захисту прав людини та складовою сучасного соціально відповідального корпоративного управління.

У науковому розумінні інклюзивність у діяльності підприємств означає створення такого організаційного, фізичного, інформаційного та соціального середовища, у якому кожен працівник або споживач має рівний доступ до праці, професійного розвитку, корпоративних ресурсів, послуг та

²³ Дискримінація: судова практика (2019) [Електронний ресурс]. URL: [https://cna.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4823/Discrimination_report_final_final%20\(1\).pdf](https://cna.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4823/Discrimination_report_final_final%20(1).pdf) (дата звернення: 02.06.2026).

участі у прийнятті рішень. На відміну від формального забезпечення рівності, інклюзивність передбачає практичне усунення бар'єрів, які можуть обмежувати участь людини у професійній чи корпоративній діяльності.

У межах сучасних досліджень інклюзивність підприємств охоплює декілька взаємопов'язаних складових:

1. *Фізична інклюзивність* – забезпечення доступності приміщень, робочих місць, виробничої та транспортної інфраструктури для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.

2. *Трудова інклюзивність* – створення рівних можливостей у сфері працевлаштування, професійного розвитку, оплати праці та просування по службі без дискримінації.

3. *Цифрова інклюзивність* – адаптація корпоративних цифрових сервісів, електронних платформ і засобів комунікації відповідно до стандартів цифрової доступності.

4. *Соціальна інклюзивність* – формування корпоративної культури поваги до різноманіття, недискримінації та етичної взаємодії у трудовому колективі.

5. *Управлінська інклюзивність* – забезпечення участі різних категорій працівників у процесах корпоративного управління та прийняття рішень.

Особливого значення інклюзивність набуває у сфері трудових правовідносин. Інклюзивне підприємство повинно забезпечувати не лише формальне працевлаштування осіб з інвалідністю, а й створювати умови для їх повноцінної професійної інтеграції, що включає адаптацію робочого середовища, використання розумного пристосування, забезпечення гнучких форм зайнятості, впровадження дистанційної роботи та недопущення дискримінаційних практик.

У сучасній науковій літературі наголошується, що інклюзивність підприємств має безпосередній вплив на ефективність корпоративного управління та економічний розвиток. Грішнова О.А. зазначає, що інклюзивне трудове середовище сприяє підвищенню продуктивності праці, розвитку людського капіталу та формуванню позитивної репутації компанії²⁴.

Крім економічного напрямку, інклюзивність має важливе правозахисне значення. Вона виступає механізмом реалізації права людини на працю, рівність та соціальну інтеграцію. Саме через впровадження інклюзивних стандартів підприємства забезпечують практичне виконання міжнародних і національних зобов'язань у сфері захисту прав людини та безбар'єрності.

²⁴ Грішнова О. А. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні // *Україна: аспекти праці*. – 2010. – № 7. – С. 3–8.

Таким чином, інклюзивність у діяльності підприємств є багатокомпонентним науковим поняттям, яке поєднує правові, соціальні, економічні та управлінські аспекти функціонування сучасного бізнесу. Вона передбачає створення безбар'єрного корпоративного середовища, заснованого на принципах рівності, доступності, недискримінації та поваги до людської гідності, що є необхідною умовою формування соціально відповідального та правового суспільства.

Безбар'єрність у трудових і корпоративних відносинах означає створення умов, за яких працівники можуть реалізовувати свої трудові та корпоративні права без дискримінації та необґрунтованих обмежень. Йдеться про забезпечення рівного доступу до працевлаштування, професійного розвитку, участі у корпоративному управлінні та механізмах захисту трудових прав.

Важливу роль у цій сфері відіграють положення Кодексу законів про працю України, зокрема стаття 2-1 КЗпП України, яка забороняє дискримінацію у сфері праці. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» встановлює правові механізми захисту осіб від дискримінаційних практик у трудових правовідносинах.

Безбар'єрність у корпоративних відносинах охоплює також доступність внутрішніх процедур компанії – подання скарг, участі у зборах, доступу до корпоративної інформації та комунікації. Практична реалізація таких механізмів може включати адаптацію внутрішніх цифрових платформ, використання простої мови, забезпечення перекладу жестовою мовою або можливості дистанційної участі у корпоративних заходах²⁵.

У сучасних умовах цифровізації бізнесу важливого значення набуває забезпечення доступності корпоративних сервісів для всіх категорій населення. Йдеться про доступність вебсайтів, мобільних застосунків, електронного документообігу, банківських, транспортних, торговельних та інших сервісів, які надаються суб'єктами господарювання.

Правовою основою цифрової доступності є міжнародні стандарти WCAG (Web Content Accessibility Guidelines), а також положення Конвенції про права осіб з інвалідністю щодо доступу до інформаційно-комунікаційних технологій. В Україні питання цифрової доступності регулюються також Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року.

Практичними прикладами забезпечення доступності корпоративних сервісів є:

- адаптація мобільних застосунків для людей із порушеннями зору;
- використання голосового супроводу в банкоматах;

²⁵ Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI.

- субтитрування відеоконтенту;
- створення доступних онлайн-платформ;
- впровадження альтернативних способів комунікації для людей із порушеннями слуху.

Як зазначає Всесвітня організація охорони здоров'я у Всесвітньому звіті про інвалідність, цифрова доступність є однією з ключових умов соціальної інтеграції та участі осіб з інвалідністю у суспільному житті.

У системі безбар'єрності важливого значення набуває баланс між правами працівників і обов'язками роботодавців. Працівники мають право на рівний доступ до праці, безпечні умови праці, захист від дискримінації та забезпечення розумного пристосування робочого місця.

Відповідно до статті 43 Конституції України кожен має право на належні, безпечні та здорові умови праці. Закон України «Про охорону праці» покладає на роботодавців обов'язок створювати безпечні умови праці та враховувати потреби працівників з інвалідністю.

Роботодавці, у свою чергу, мають право вимагати належного виконання трудових обов'язків та забезпечувати організацію виробничого процесу відповідно до вимог законодавства. Водночас роботодавець зобов'язаний забезпечувати недискримінаційний підхід у кадровій політиці та створювати умови для реалізації права на працю усіма категоріями працівників.

У науковій літературі наголошується, що забезпечення балансу прав працівників і роботодавців є важливою умовою формування соціально відповідального бізнесу²⁶.

Корпоративний комплаєнс у сфері безбар'єрності передбачає систему внутрішніх процедур та стандартів, спрямованих на забезпечення дотримання законодавства про недискримінацію, охорону праці, права осіб з інвалідністю та корпоративну етику.

У сучасних умовах компанії дедалі частіше впроваджують:

- кодекси корпоративної етики;
- політики недискримінації;
- процедури подання скарг;
- механізми внутрішнього розслідування;
- антикорупційні та ESG-стандарти;
- внутрішні програми інклюзивності.

Міжнародним орієнтиром у цій сфері є Міжнародна організація зі стандартизації ISO 26000: Керівництво щодо соціальної відповідальності, який визначає стандарти соціальної відповідальності бізнесу та поваги до прав людини.

²⁶ Мокрицька Н. П. Вирішення трудових спорів : навчальний посібник. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ (ЛьвДУВС), 2024. – 216 с.

У межах комплаєнсу компанії повинні забезпечувати механізми реагування на випадки дискримінації, мобінгу, порушення прав працівників або неналежного забезпечення доступного робочого середовища.

У межах сучасного корпоративного управління питання недискримінації та доступності належать до основних управлінських обов'язків компаній. Керівництво підприємства повинно забезпечувати формування інклюзивної корпоративної політики, дотримання трудового законодавства та реалізацію принципів рівності у кадровій діяльності.

До управлінських обов'язків компаній належать:

- створення безпечного та доступного робочого середовища;
- адаптація робочих місць;
- забезпечення фізичної та цифрової доступності;
- проведення навчання персоналу щодо недискримінації;
- запровадження політик рівних можливостей;
- моніторинг дотримання прав працівників;
- реагування на випадки дискримінації та порушення трудових прав.

Важливе значення у цій сфері має вищезгадана Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, затверджена Кабінетом Міністрів України, яка передбачає інтеграцію принципів безбар'єрності у діяльність державних органів та суб'єктів господарювання.

На думку науковців, ефективне корпоративне управління у сфері безбар'єрності повинно поєднувати правові, організаційні та соціальні механізми захисту прав людини, що сприяє формуванню інклюзивного трудового середовища та підвищенню рівня соціальної відповідальності бізнесу²⁷.

5. Судова практика у забезпеченні безбар'єрності в трудових і корпоративних правовідносинах

Судова практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) має важливе значення для формування сучасних підходів до забезпечення безбар'єрності у системі захисту прав людини, зокрема у сфері адміністративно-правових, корпоративних та кримінально-процесуальних механізмів. Практика ЄСПЛ формує стандарти доступності правосуддя, недискримінації, рівності та забезпечення ефективного захисту прав осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій населення.

У межах теми практика ЄСПЛ дозволяє розкрити питання не лише формального закріплення прав людини, а й необхідності створення реальних умов для їх ефективної реалізації. Суд неодноразово наголошував, що права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і

²⁷ Грішнова О. А. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні // *Україна: аспекти праці*. – 2010. – № 7. – С. 3–8.

основоположних свобод, повинні бути «практичними та ефективними, а не теоретичними чи ілюзорними».

Одним із ключових рішень у сфері забезпечення доступності правосуддя є справа, у якій ЄСПЛ сформулював принцип права особи на доступ до суду як складову статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суд підкреслив, що держава повинна забезпечити реальну можливість особи звернутися до суду для захисту своїх прав. У контексті безбар'єрності це означає необхідність усунення фізичних, інформаційних та процесуальних бар'єрів, які можуть унеможливлювати доступ особи до правосуддя.

Важливе значення для теми недискримінації та рівності має справа, у якій ЄСПЛ визнав дискримінацію особи з інвалідністю через неналежне врахування її стану здоров'я державними органами. Суд наголосив, що особи з інвалідністю є особливо вразливою категорією населення, а тому держави мають позитивний обов'язок забезпечувати для них рівні умови реалізації прав і свобод. Це рішення має важливе значення для формування адміністративно-правових і корпоративних механізмів безбар'єрності, оскільки підтверджує необхідність створення умов розумного пристосування та недопущення непрямой дискримінації.

У справі *Çam v. Turkey* ЄСПЛ розглядав питання дискримінації особи з порушенням зору при доступі до освіти. Суд зазначив, що відмова у створенні розумного пристосування для особи з інвалідністю є формою дискримінації. У межах теми безбар'єрності це рішення має важливе значення для корпоративного сектору, оскільки аналогічні стандарти повинні застосовуватися і у сфері трудових та корпоративних відносин, зокрема при працевлаштуванні та забезпеченні доступного робочого середовища.

Особливого значення для кримінально-процесуальних механізмів набуває справа *Z.N. v. Hungary*, у якій Суд визнав порушення прав особи з порушеннями слуху у зв'язку з неналежним забезпеченням комунікації під час кримінального провадження. ЄСПЛ наголосив, що право на справедливий судовий розгляд передбачає обов'язок держави забезпечити особі можливість ефективно брати участь у процесі, у тому числі через надання перекладача жестової мови та інших засобів комунікації. Це рішення безпосередньо стосується проблематики безбар'єрності кримінального процесу та доступності правосуддя для осіб з інвалідністю.

У справі *Enver Şahin v. Turkey* Суд розглядав питання фізичної доступності інфраструктури для особи, яка пересувається на кріслі колісному. ЄСПЛ підкреслив, що держави повинні забезпечувати реальну доступність публічної інфраструктури, включаючи заклади освіти та інші суспільно важливі об'єкти. У контексті теми безбар'єрності це рішення є

важливим і для корпоративного сектору, оскільки формує стандарт доступності будівель, робочих місць та сервісів для осіб з інвалідністю.

Практика ЄСПЛ також має важливе значення для захисту трудових прав та недопущення дискримінації у сфері праці. У справі I.B. v. Greece Суд визнав порушення права на повагу до приватного життя та заборони дискримінації у випадку звільнення працівника через стан здоров'я. ЄСПЛ наголосив, що роботодавці повинні дотримуватися принципів рівності та недискримінації, а держава зобов'язана забезпечувати ефективні механізми судового захисту у таких справах²⁸.

Для адміністративно-правових механізмів безбар'єрності важливою є позиція ЄСПЛ щодо позитивних зобов'язань держави. Суд послідовно наголошує, що забезпечення прав людини вимагає не лише утримання держави від втручання у права особи, а й активних дій щодо створення умов для реалізації цих прав. Це означає необхідність прийняття державних програм безбар'єрності, адаптації судової та адміністративної інфраструктури, забезпечення цифрової доступності та створення ефективних механізмів захисту від дискримінації.

Практика ЄСПЛ має значний вплив і на розвиток українського законодавства та судової практики. Відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди України зобов'язані застосовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Це сприяє інтеграції міжнародних стандартів безбар'єрності, рівності та доступності правосуддя у національну правову систему.

У сучасній науковій літературі також наголошується на важливості практики ЄСПЛ для формування інклюзивної правової системи. Зокрема, Рабінович П.М. зазначає, що практика ЄСПЛ відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного механізму захисту прав людини та розвитку принципів недискримінації й доступності правосуддя²⁹.

Таким чином, судова практика ЄСПЛ є важливим джерелом формування сучасних стандартів безбар'єрності у системі захисту прав людини. Вона забезпечує розвиток адміністративно-правових, корпоративних та кримінально-процесуальних механізмів доступності, недискримінації та рівного доступу до правосуддя, а також сприяє формуванню інклюзивного правового середовища, орієнтованого на повагу до людської гідності та ефективний захист прав кожної особи.

²⁸ Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. «Безбар'єрна Україна»: проблеми та перспективи // Нове українське право. – 2023. – № 4. – С. 82–93. – DOI: 10.51989/NUL.2023.4.11.

²⁹ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. – 10-ге вид., допов. – Львів : Край, 2008. – 224 с.

6. Проблеми та перспективи розвитку системи безбар'єрності в Україні

Попри активний розвиток державної політики у сфері безбар'єрності, в Україні зберігається значна кількість системних проблем, які ускладнюють формування інклюзивного середовища та повноцінну реалізацію прав людини. Безбар'єрність у сучасних умовах охоплює не лише фізичну доступність інфраструктури, а й доступ до правосуддя, цифрових сервісів, праці, освіти, транспорту та інформації.

Ключовим стратегічним документом у цій сфері є Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. Стратегія визначає шість основних напрямів безбар'єрності: фізичну, цифрову, інформаційну, суспільну, освітню та економічну доступність.

Однією з основних проблем залишається недостатня фізична доступність об'єктів інфраструктури. Значна кількість адміністративних будівель, судів, закладів охорони здоров'я, транспортної інфраструктури та житлових об'єктів не відповідають сучасним вимогам доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Особливо актуальною ця проблема є в умовах післявоєнного відновлення України, коли необхідно інтегрувати принципи універсального дизайну у процеси реконструкції та будівництва.

Суттєвою проблемою залишається і недостатній рівень цифрової доступності. Попри розвиток електронного врядування та цифрових сервісів, значна частина веб-ресурсів та електронних платформ не адаптована для людей із порушенням зору, слуху чи іншими функціональними обмеженнями. Це створює додаткові бар'єри у доступі до адміністративних послуг, правосуддя, освіти та працевлаштування.

Важливим викликом є недостатня ефективність механізмів контролю за дотриманням стандартів доступності. Нерідко вимоги державних будівельних норм або законодавства щодо недискримінації виконуються формально, а механізми відповідальності за порушення залишаються недостатньо дієвими.

У науковій літературі наголошується, що проблеми реалізації політики безбар'єрності мають комплексний характер та пов'язані не лише з недосконалістю нормативно-правового регулювання, а й із недостатнім рівнем суспільної правової культури та фінансового забезпечення відповідних програм. Так, Колот А.М. зазначає, що формування інклюзивного середовища потребує інтеграції соціальної відповідальності держави, бізнесу та громадянського суспільства ³⁰.

³⁰ Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. Г. Брінцева та ін.] ; за наук. ред. А. М. Колота ; М-во освіти і науки, молоді

Водночас Міністерство соціальної політики України визначає, що безбар'єрність має охоплювати всі сфери суспільного життя та усувати бар'єри у шести ключових напрямках: фізичному, суспільному, економічному, освітньому, цифровому та інформаційному.

Світова практика свідчить, що ефективна політика безбар'єрності формується через комплексне поєднання правових, організаційних та соціальних механізмів. Одними з найбільш розвинених систем забезпечення доступності є моделі Канади, США, країн Європейського Союзу, Японії та Сінгапуру.

У США важливу роль відіграє Закон про американців з інвалідністю (ADA), який встановлює обов'язкові стандарти доступності для громадських будівель, транспорту, роботодавців та цифрових сервісів. Закон передбачає відповідальність за дискримінацію осіб з інвалідністю та створює ефективні механізми судового захисту їх прав.

У країнах Європейського Союзу політика безбар'єрності базується на принципах універсального дизайну та інклюзивності. Особливого значення набуває European Accessibility Act, який встановлює вимоги до доступності товарів, послуг та цифрових платформ.

Канада активно впроваджує модель «inclusive governance», що передбачає інтеграцію принципів доступності у всі напрями державної політики. У Японії значна увага приділяється безбар'єрності транспортної інфраструктури та адаптації міського середовища до потреб осіб похилого віку та людей з інвалідністю.

Національна стратегія безбар'єрності України також орієнтується на кращі міжнародні практики країн Європейського Союзу, Канади, Великобританії, США, Японії та Сінгапуру.

Важливе значення має і практика European Court of Human Rights, яка формує міжнародні стандарти доступності правосуддя та недискримінації. У справах *Glor v. Switzerland*, *Çam v. Turkey* та *Enver Şahin v. Turkey* ЄСПЛ наголосив на позитивних зобов'язаннях держав щодо забезпечення доступності та створення умов розумного пристосування для осіб з інвалідністю.

У сучасній науковій літературі зарубіжний досвід безбар'єрності розглядається як приклад інтеграції прав людини, соціальної політики та корпоративної відповідальності. Грішнова О.А. зазначає, що інклюзивне середовище є важливою складовою сталого розвитку сучасної держави та економіки³¹.

та спорту України ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», НП Ін-т соц.-труд. відносин. – Київ : КНЕУ, 2012. – 501 с.

³¹ Грішнова О. А. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні // *Україна: аспекти праці*. – 2010. – № 7. – С. 3–8.

Подальший розвиток системи безбар'єрності в Україні потребує комплексного вдосконалення адміністративно-правових, корпоративних та кримінально-процесуальних механізмів захисту прав людини.

У сфері адміністративно-правового регулювання важливим напрямом є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами доступності та інклюзивності. Необхідним є посилення контролю за дотриманням державних будівельних норм, стандартів цифрової доступності та вимог щодо створення безбар'єрного середовища.

Важливе значення має вдосконалення системи моніторингу та відповідальності за порушення законодавства у сфері безбар'єрності. План заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії передбачає впровадження механізмів моніторингу доступності, розвиток цифрових сервісів та інтеграцію принципів безбар'єрності у діяльність органів влади та місцевого самоврядування³².

У корпоративній сфері перспективним напрямом є розвиток ESG-підходів та корпоративної соціальної відповідальності. Підприємства повинні впроваджувати політики недискримінації, адаптації робочих місць, доступності корпоративних сервісів та внутрішні механізми захисту трудових прав працівників.

Важливого значення набуває розвиток цифрової інклюзії. Сучасні цифрові технології мають розглядатися як інструмент забезпечення рівного доступу до суспільних благ та послуг. У міжнародних дослідженнях наголошується, що інформаційно-комунікаційні технології відіграють важливу роль у досягненні цілей сталого розвитку та соціальної інтеграції населення.

У сфері кримінального процесу необхідним є забезпечення реальної доступності правосуддя для осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій населення. Йдеться про адаптацію судових приміщень, забезпечення перекладу жестовою мовою, цифрової доступності електронного суду та створення процесуальних механізмів розумного пристосування.

На думку Рабіновича П.М., удосконалення механізмів захисту прав людини повинно ґрунтуватися на принципах верховенства права, соціальної справедливості та реальної доступності правосуддя.

Формування безбар'єрного простору є комплексним завданням, реалізація якого неможлива виключно силами держави. Ефективна політика

³² План заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 № 374-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 01.06.2026)

безбар'єрності потребує взаємодії органів державної влади, бізнесу та громадянського суспільства.

Держава виконує ключову роль у формуванні нормативно-правової бази, розробленні стратегічних програм, фінансуванні інфраструктурних проєктів та здійсненні контролю за дотриманням стандартів доступності. Водночас органи місцевого самоврядування забезпечують практичну реалізацію політики безбар'єрності на локальному рівні.

Бізнес у сучасних умовах дедалі активніше інтегрує принципи інклюзивності та соціальної відповідальності у корпоративне управління. Корпоративний сектор бере участь у створенні доступних робочих місць, адаптації цифрових сервісів, розвитку інклюзивної інфраструктури та підтримці соціальних проєктів.

Громадські організації відіграють важливу роль у здійсненні громадського контролю, адвокаційній діяльності та представництві інтересів вразливих категорій населення. Саме громадський сектор часто ініціює проведення аудитів доступності, просвітницьких кампаній та експертизи нормативно-правових актів.

Національна стратегія безбар'єрності визначає, що формування безбар'єрного простору потребує спільної участі держави, громадськості та бізнесу.

У сучасній науковій літературі наголошується, що ефективна взаємодія держави, бізнесу та громадянського суспільства сприяє формуванню культури соціальної відповідальності та утвердженню принципів інклюзивності у всіх сферах суспільного життя. Так, Грішнова О.А. підкреслює, що партнерство між державою та бізнесом є необхідною умовою сталого соціального розвитку та формування інклюзивної економіки.

Таким чином, перспективи розвитку системи безбар'єрності в Україні безпосередньо пов'язані з удосконаленням правових механізмів, інтеграцією міжнародних стандартів доступності, розвитком інклюзивного корпоративного середовища та формуванням ефективної взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що безбар'єрність у сучасних умовах є одним із ключових елементів системи захисту прав людини та важливою складовою демократичної, соціальної й правової держави. Сучасне розуміння безбар'єрності виходить за межі виключно фізичної доступності об'єктів інфраструктури та охоплює комплекс правових, організаційних, соціальних, інформаційних, цифрових, економічних і процесуальних механізмів, спрямованих на забезпечення

рівних можливостей для всіх осіб незалежно від віку, стану здоров'я, інвалідності чи інших особливостей.

Встановлено, що безбар'єрність є міжгалузевою правовою категорією, яка поєднує норми конституційного, адміністративного, трудового, корпоративного та кримінально-процесуального права. Її теоретичне підґрунтя формується на основі концепції прав людини, принципу верховенства права, соціальної моделі інвалідності, принципів недискримінації та рівності. У цьому контексті безбар'єрність виступає не лише соціальною цінністю, а й необхідною юридичною передумовою реалізації конституційних прав і свобод людини.

Доведено, що міжнародно-правові стандарти, насамперед Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська соціальна хартія та практика Європейського суду з прав людини, формують сучасні підходи до забезпечення доступності та інклюзивності. Особливого значення набуває позиція Європейського суду з прав людини щодо необхідності забезпечення не формальної, а реальної та ефективної реалізації прав людини, що безпосередньо пов'язано із усуненням бар'єрів у доступі до правосуддя, праці, освіти, інформації та публічних послуг.

Визначено, що провідна роль у формуванні та реалізації політики безбар'єрності належить органам публічної влади. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року стала основою комплексного підходу до забезпечення фізичної, цифрової, інформаційної, економічної, освітньої та суспільно-громадянської безбар'єрності. Важливе значення мають діяльність Ради безбар'єрності при Кабінеті Міністрів України, Міністерства розвитку громад та територій України, Міністерства соціальної політики України, а також органів місцевого самоврядування, які забезпечують практичне впровадження стандартів доступності на рівні територіальних громад.

Обґрунтовано, що ефективність державної політики безбар'єрності значною мірою залежить від функціонування місцевих рад безбар'єрності як консультативно-дорадчих органів, покликаних забезпечувати координацію між органами влади, бізнесом та громадянським суспільством. Їх діяльність сприяє проведенню моніторингу доступності, залученню громадськості до процесу прийняття рішень та впровадженню принципів універсального дизайну у розвитку територіальних громад.

Дослідження показало, що важливим суб'єктом забезпечення безбар'єрності виступає корпоративний сектор. У сучасних умовах безбар'єрність дедалі більше інтегрується у систему корпоративного управління через механізми корпоративної соціальної відповідальності (CSR), ESG-підходів та концепцію бізнесу і прав людини. Формування

інклюзивного корпоративного середовища передбачає створення доступних робочих місць, адаптацію корпоративних сервісів, впровадження політик рівних можливостей, недискримінації та поваги до людської гідності.

Встановлено, що безбар'єрність у корпоративному управлінні є не лише проявом соціальної відповідальності бізнесу, а й чинником підвищення ефективності корпоративного управління, розвитку людського капіталу, зміцнення репутації підприємства та його інвестиційної привабливості. Відповідність принципам інклюзивності та доступності дедалі частіше виступає одним із критеріїв оцінки якості корпоративного управління та соціальної стійкості компанії.

Окрему увагу приділено ролі громадянського суспільства у забезпеченні безбар'єрності. Встановлено, що громадські організації виконують важливі функції громадського контролю, адвокації, експертизи інфраструктурних проєктів, представництва інтересів вразливих категорій населення, проведення аудитів доступності та реалізації освітніх і просвітницьких заходів. Саме взаємодія держави, бізнесу та громадського сектору створює необхідні умови для формування ефективної системи безбар'єрності.

Важливим напрямом дослідження стало питання доступності правосуддя як складової безбар'єрності. Встановлено, що забезпечення доступу до суду, правоохоронних органів та інших інституцій правосуддя є необхідною умовою реалізації права на справедливий суд і ефективний захист прав людини. Особливого значення набуває забезпечення доступності правосуддя у трудових спорах, справах щодо дискримінації, порушення прав осіб з інвалідністю, а також у питаннях захисту права на безпечні та доступні умови праці.

З'ясовано, що подальший розвиток системи безбар'єрності в Україні потребує вдосконалення нормативно-правової бази, розширення механізмів міжсекторальної взаємодії, розвитку цифрової доступності, впровадження принципів універсального дизайну, удосконалення судових і адміністративних механізмів захисту прав людини та активного залучення бізнесу до реалізації політики інклюзивності. Особливо актуальним це питання є в умовах післявоєнного відновлення України, коли зростає потреба у створенні доступного середовища для ветеранів війни, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та інших маломобільних груп населення.

Таким чином, безбар'єрність у системі корпоративного управління, адміністративно-правових та кримінально-процесуальних механізмів

захисту прав людини є комплексним міжгалузевим інститутом, спрямованим на забезпечення рівності, недискримінації, соціальної справедливості та реальної реалізації прав і свобод людини. Формування ефективної системи безбар'єрності має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики та розвитку сучасного інклюзивного суспільства в Україні.

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджено теоретико-правові засади безбар'єрності як складової системи захисту прав людини в системі корпоративного управління. Розкрито сутність поняття безбар'єрності, її основні складові та роль у забезпеченні рівності, недискримінації й реалізації принципу верховенства права. Проаналізовано міжнародно-правові стандарти доступності, зокрема положення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, практику Європейського суду з прав людини та механізми їх імплементації в національне законодавство України.

Особливу увагу приділено діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері формування безбар'єрного середовища, реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, функціонуванню Ради безбар'єрності та місцевих консультативно-дорадчих органів. Досліджено повноваження центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення фізичної, цифрової, інформаційної, економічної та соціальної доступності.

Проаналізовано роль суб'єктів господарювання у впровадженні принципів безбар'єрності через механізми корпоративної соціальної відповідальності (CSR), ESG-підходи та формування інклюзивного робочого середовища. Обґрунтовано необхідність розвитку партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством для створення ефективної системи забезпечення безбар'єрності. Визначено основні напрями вдосконалення адміністративно-правових механізмів реалізації державної політики доступності та формування інклюзивного суспільства в Україні.

Ключові слова: безбар'єрність, права людини, корпоративне управління, інклюзивність, доступність, недискримінація, цифрова безбар'єрність, корпоративна соціальна відповідальність, ESG, органи публічної влади, судовий захист.

Література

1. Archie B. Carroll, Jill A. Brown. Corporate Social Responsibility: A Review of Current Concepts, Research, and Issues. Corporate Social Responsibility / ed. by J. Weber, D. Wasieleski. – Bingley : Emerald Publishing Limited, 2018. – P. 39–69. – DOI: 10.1108/S2514-175920180000002002.
2. International Organization for Standardization. *ISO 26000:2010 Guidance on Social Responsibility*. – Geneva : International Organization for Standardization, 2010. – 106 p.
3. Безбар'єрний простір. *Міністерство розвитку громад та територій України : офіційний вебсайт* [Електронний ресурс]. URL: Безбар'єрний простір (дата звернення: 01.06.2026).
4. Безбар'єрність. *Міністерство соціальної політики України : офіційний вебсайт* [Електронний ресурс]. URL: Безбар'єрність (дата звернення: 01.06.2026).
5. Верховний Суд. *Постанова від 19 липня 2023 року у справі № 755/7916/19, провадження № 61-9271св22* [Електронний ресурс]. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=112370015> (дата звернення: 02.06.2026).
6. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 7. С. 3–8.
7. Дискримінація: судова практика (2019) [Електронний ресурс]. URL: [https://cna.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4823/Discrimination_report_final_final%20\(1\).pdf](https://cna.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4823/Discrimination_report_final_final%20(1).pdf) (дата звернення: 02.06.2026).
8. Дніпропетровський окружний адміністративний суд. *Рішення від 11 липня 2024 року у справі № 160/12218/24, № документа 120319901* [Електронний ресурс]. – URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/120319901/> (дата звернення: 02.06.2026).
9. Довідник безбар'єрності [Електронний ресурс]. URL: Довідник безбар'єрності (дата звернення: 01.06.2026).
10. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2024 рік. Київ. 2025. URL: <https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/news/ЗВІТ%20про%20діяльність%20ДСАУ%20за%202024.pdf> (дата звернення: 02.06.2026).
11. Коваль О.В. Право на доступ до правосуддя осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 145–149

12. Колот А. М., Грішнова О. А., Брінцева О. Г. та ін. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія за наук. ред. А. М. Колота. – Київ : *KHEV*, 2012. – 501 с

13. Коляда ТА. Безбар'єрність як складова сучасної політики захисту прав людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал* № 4. 2023.с.112–116.

14. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 груд. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

15. Конвенція про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс] / *Організація Об'єднаних Націй*. – Нью-Йорк : ООН, 2006. URL: <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>

16. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

17. Методичні рекомендації щодо організації та проведення громадських обговорень проєктів документів державного планування на місцевому рівні [Електронний ресурс]. URL: decentralization.ua (дата звернення: 01.06.2026).

18. Мокрицька Н. П. Вирішення трудових спорів : навчальний посібник. – Львів : *Львівський державний університет внутрішніх справ (ЛьвДУВС)*, 2024. – 216 с.

19. Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. «Безбар'єрна Україна»: проблеми та перспективи. *Нове українське право* № 4. 2023. С. 82–93. – DOI: 10.51989/NUL.2023.4.11.

20. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р#Text>

21. План заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 № 374-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 01.06.2026)

22. Працевлаштування людей з інвалідністю в Україні: чи є ознаки дискримінації? [Електронний ресурс]. *Громадський Простір*. 2018. Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=pratsevlashtuvannya-lyudej-z-invalidnistyu-v-ukrajini-chy-je-oznaky-dyskryminatsiji> (дата звернення: 02.06.2026).

23. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI.

24. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII.

25. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#Text>

26. Про утворення Ради безбар'єрності: Постанова Кабінету Міністрів України; Склад колегіального органу, Положення від 14.04.2021 № 443

27. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. – 10-те вид., допов. – Львів : *Край*, 2008. – 224 с.

28. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. Г. Брінцева та ін.] ; за наук. ред. А. М. Колота ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», НП Ін-т соц.-труд. відносин. – Київ: *КНЕУ*, 2012. 501 с.

Information about the authors:

Klymenko Anastasiia Serhiivna,

PhD in Public Administration, specialty 281 “Public Management
and Administration”,

Docent at the Department of Public Service and Law,
Odesa Polytechnic National University
1, Shevchenko ave., Odesa, 65044, Ukraine

Klymenko Oleksandr Serhiyovych,

PhD in Public Administration, specialty 281 “Public Management
and Administration”,

Docent of the Department of Criminal Procedure and Criminology,
Odessa State University of Internal Affairs
1, Uspenska str., Odesa, 65014, Ukraine